

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ**

**ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ФАКУЛЬТЕТИ**

“ТАСДИҚЛАЙМАН”
Ўқув ишлари бўйича проректор
_____ **М.Камалов**
_____” _____ **2015 йил**

**“Давлат-ҳуқуқий ва халқаро-ҳуқуқий фанларни
ўқитиш назарияси ва амалиёти”
модули бўйича**

ЎҚУВ –УСЛУБИЙ МАЖМУА

Тузувчилар: доцент, ю.ф.н. Г.Юлдашева
 катта ўқитувчи Ж.Жуманиязов
 доц. в.б., ю.ф.н. Х.Хайитов

ТОШКЕНТ – 2015

МУНДАРИЖА

ИШЧИ ДАСТУР.....	3
МАЪРУЗАЛАР МАТНИ	8
1-мавзу. Давлат ҳокимиятини демократлаштиришда парламентнинг роли ва таъсирини кучайтириш.....	8
2-мавзу. Давлат бошқарувини ислоҳ этишда ижро ҳокимияти фаолиятини такомиллаштириш.	13
3-мавзу. Маъмурий қонунчиликни такомиллаштириш масалалари.	19
4-мавзу. Халқаро ҳуқуқ ва давлат ички ҳуқуқининг ўзаро нисбати.....	34
5-мавзу. Инсон ҳуқуқлари бўйича шартномаларини амалга оширишнинг ўзига хос хусусиятлари.....	41
ГЛОССАРИЙ	45
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	48

ИШЧИ ДАСТУР

КИРИШ

Модулнинг мақсади ва вазифалари

“Давлат-ҳуқуқий ва халқаро-ҳуқуқий фанларни ўқитиш назарияси ва амалиёти” модулининг мақсади: педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малака ошириш курс тингловчиларини давлат-ҳуқуқий фанлари ва халқаро ҳуқуқнинг замонавий муаммолари ҳақидаги билимларини такомиллаштириш, ушбу ҳуқуқ тизимининг муаммоларини аниқлаш, таҳлил этиш ва баҳолаш кўникма ва малакаларини таркиб топтиришдан иборат.

“Давлат-ҳуқуқий ва халқаро-ҳуқуқий фанларни ўқитиш назарияси ва амалиёти” модулининг вазифалари:

- давлат-ҳуқуқий фанлари ва халқаро ҳуқуқнинг асосий долзарб масалалари юзасидан чуқур билим олишни таъминлаш;
- давлат-ҳуқуқий фанлари ва халқаро ҳуқуқнинг соҳалари нормаларини давлат органлари томонидан амалга оширилиши масалаларини таҳлил этиш ва баҳолаш учун зарурий билимлар асосини таъминлаш;
- мантиқий ва танқидий фикрлаш кўникмаларини шакллантириш;
- конституциявий ҳуқуқ ва халқаро ҳуқуқнинг нормаларини қўллаш олиш кўникмасини шакллантириш;

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникама ва малакаларига қўйиладиган талаблар

“Давлат-ҳуқуқий ва халқаро-ҳуқуқий фанларни ўқитиш назарияси ва амалиёти” модулини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида тингловчилар:

- давлат-ҳуқуқий фанлари ва халқаро ҳуқуқининг хусусиятларини тўғри англаш, мамлакатимизда ва халқаро майдонда бўлаётган сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий жараёнларни миллий ва халқаро ҳуқуқ билан боғлай олиш, қўллаш билан боғлиқ муаммолар ва уларни ҳал этиш йўлларини **билиши** керак;

- давлат-ҳуқуқий фанлар ва халқаро ҳуқуқ муаммоларига доир кейслар тузиш, улардан амалиётда қўллаш кўникмаларига эга бўлиши зарур;

- давлат-ҳуқуқий фанлар ва халқаро ҳуқуқ муаммоларини аниқлаш, таҳлил этиш, баҳолаш ва умумлаштириш **малакаларини эгаллаши** лозим.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Давлат-ҳуқуқий ва халқаро-ҳуқуқий фанларни ўқитиш назарияси ва амалиёти” фани бир қатор ҳуқуқий “Давлат ва ҳуқуқ назарияси”, “Конституциявий ҳуқуқ”, “Маъмурий ҳуқуқ”, “Инсон ҳуқуқлари”, “Халқаро ҳуқуқ” фанлари билан ўзаро боғлиқ ҳамда услубий жиҳатдан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг касбий педагогик тайёргарлик даражасини оширишга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар давлат-ҳуқуқий фанлар ва

халқаро ҳуқуқнинг нормаларини амалга ошириш муаммоларини аниқлаш, уларни таҳлил этиш ва баҳолашга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимоти:

№	Модул мавзулари	Тингловчининг ўқув юкламаси, соат					
		Ҳаммаси	Аудитория ўқув юкламаси жумладан				Мустақил таълим
			Жами	Назарий	Амалий машғулот	Кўчма машғулот	
1.	Давлат ҳокимиятини демократлаштиришда парламентнинг роли ва таъсирини кучайтириш.	6	4	2	2	2	
2.	Давлат бошқарувини ислоҳ этишда ижро ҳокимияти фаолиятини такомиллаштириш.	6	4	2	2		2
3.	Маъмурий қонунчиликни такомиллаштириш масалалари.	4	4	2	2		
4.	Халқаро ҳуқуқ ва давлат ички ҳуқуқининг ўзаро нисбати	6	4	2	2	2	
5.	Инсон ҳуқуқлари бўйича шартномаларини амалга оширишнинг ўзига хос хусусиятлари.	8	6	2	4		2
	Жами:	30	22	10	12	4	4

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу. Давлат ҳокимиятини демократлаштиришда парламентнинг роли ва таъсирини кучайтириш.

Режа:

1. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг давлат ҳокимияти тизимидаги ўрни ва унинг ҳуқуқий асослари.
2. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенати шаклланишининг ўзига хос хусусиятлари.

3. Қонунчилик палатаси депутати ва Сенат аъзоси фаолиятининг ҳуқуқий асослари.

4. Ҳукумат фаолияти устидан парламент назоратини кучайтириш зарурати ва шакллари.

5. Давлат бошқарувини янгилаш ва янада демократлаштириш ҳамда мамлакатни модернизация қилишда сиёсий партияларнинг ролини кучайтириш масалалари.

2-мавзу. Давлат бошқарувини ислоҳ этишда ижро ҳокимияти фаолиятини такомиллаштириш.

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг давлат ҳокимияти тизимидаги ўрни.

2. Вазирлар Маҳкамасининг таркиби ва уни шакллантириш тартиби.

3. Бош вазирнинг конституциявий ваколатлари. Бош вазирга нисбатан ишончсизлик вотуми билдириш тартиби.

4. Вазирлар Маҳкамаси томонидан қабул қилинадиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар.

5. Ижро ҳокимияти фаолиятини такомиллаштириш йўналишлари.

3-мавзу. Маъмурий қонунчиликни такомиллаштириш масалалари.

1. Маъмурий ҳуқуқнинг Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқ тизимида туганган ўрни.

2. Маъмурий-ҳуқуқий муносабатлар тушунчаси ва хусусиятлари.

3. Маъмурий ҳуқуқ субъектлари фаолиятининг қонунчилик асосларини такомиллаштириш масалалари.

4. Маъмурий жавобгарликни эркинлаштириш масалалари.

5. Давлат бошқарувида қонунийлик ва интизомни таъминлаш.

4-мавзу. Халқаро ҳуқуқ ва давлат ички ҳуқуқининг ўзаро нисбати **Режа:**

1. Халқаро ҳуқуқ ва давлат ички ҳуқуқи нисбатига оид назариялари

2. Халқаро ҳуқуқ ва давлат ички ҳуқуқининг ўзаро таъсири

3. Халқаро ҳуқуқ нормаларининг миллий ҳуқуққа имплементацияси

5-мавзу. Инсон ҳуқуқлари бўйича шартномаларини амалга оширишнинг ўзига хос хусусиятлари

Режа:

1. Инсон ҳуқуқларининг миллий қонунчиликда мустаҳкамланиши

2. Инсон ҳуқуқларининг халқаро ҳуқуқда мустаҳкамланиши

3. Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро ҳуқуқ нормаларининг устуворлиги

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу. Давлат ҳокимиятини демократлаштиришда парламентнинг роли ва таъсирини кучайтириш.

Режа:

1. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиснинг давлат ҳокимияти тизимидаги ўрни ва унинг ҳуқуқий асослари.
2. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенати шаклланишининг ўзига хос хусусиятлари.
3. Қонунчилик палатаси депутати ва Сенат аъзоси фаолиятининг ҳуқуқий асослари.
4. Ҳукумат фаолияти устидан парламент назоратини кучайтириш зарурати ва шакллари.
5. Давлат бошқарувини янгилаш ва янада демократлаштириш ҳамда мамлакатни модернизация қилишда сиёсий партияларнинг ролини кучайтириш масалалари.

2-мавзу. Давлат бошқарувини ислоҳ этишда ижро ҳокимияти фаолиятини такомиллаштириш.

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг давлат ҳокимияти тизимидаги ўрни.
2. Вазирлар Маҳкамасининг таркиби ва уни шакллантириш тартиби.
3. Бош вазирнинг конституциявий ваколатлари. Бош вазирга нисбатан ишончсизлик вотуми билдириш тартиби.
4. Вазирлар Маҳкамаси томонидан қабул қилинадиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар.
5. Ижро ҳокимияти фаолиятини такомиллаштириш йўналишлари.

3-мавзу. Маъмурий қонунчиликни такомиллаштириш масалалари.

1. Маъмурий ҳуқуқнинг Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқ тизимида тутган ўрни.
2. Маъмурий-ҳуқуқий муносабатлар тушунчаси ва хусусиятлари.
3. Маъмурий ҳуқуқ субъектлари фаолиятининг қонунчилик асосларини такомиллаштириш масалалари.
4. Маъмурий жавобгарликни эркинлаштириш масалалари.
5. Давлат бошқарувида қонунийлик ва интизомни таъминлаш.

4-мавзу. Халқаро ҳуқуқ ва давлат ички ҳуқуқининг ўзаро нисбати

Режа:

1. Халқаро ҳуқуқ ва миллий ҳуқуқнинг ўзаро алоқаси ва нисбати.
2. Ҳозирги даврда халқаро ҳуқуқнинг миллий ҳуқуққа ва миллий ҳуқуқнинг халқаро ҳуқуққа таъсири.
3. Ўзбекистон Республикасида халқаро ҳуқуқий нормаларнинг миллий

ҳуқуққа имплементацияси.

5-мавзу. Инсон ҳуқуқлари бўйича шартномаларини амалга оширишнинг ўзига хос хусусиятлари

Режа:

1. Ўзбекистон Республикасида инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро шартномалар.
2. Ўзбекистон Республикасида инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро шартномаларни амалга ошириш механизмлари.
3. Ўзбекистон Республикасининг инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро ҳамкорлиги.

Кўчма машғулот мазмуни

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасида Қонунчилик палатаси ишини ташкил этиш, унинг таркибий бўлинмалари фаолияти билан яқиндан танишиштириш педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малака ошириш курс тингловчиларининг амалий малакаларини оширишга хизмат қилади.

Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий марказида кўчма машғулот амалга ошириш, педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малака ошириш курс тингловчиларини амалий малакаларини оширишга хизмат қилади.

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ

Мустақил таълимни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малака ошириш курс тингловчилари ўзлари танлаган мавзуда битирув лойиҳа ишини ёзиб, тегишли тартибда уни ҳимоя қиладилар.

Модул бўйича мустақил таълим топшириқлари

1. Фуқаролик жамиятини шакллантиришда сайлов ҳуқуқи эркинлигини таъминлаш ва сайлов қонунчилигини ривожлантириш.
2. Фуқаролик жамиятини ривожлантиришда нодавлат нотижорат ташкилотларининг давлат органлари билан ўзаро муносабати.
3. Халқаро ҳуқуқий нормаларнинг Ўзбекистон Республикасида қўлланилиши.
4. Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги ва инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро стандартлар.

МАЪРУЗАЛАР МАТНИ

1-мавзу. Давлат ҳокимиятини демократлаштиришда парламентнинг роли ва таъсирини кучайтириш.

Режа:

1. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиснинг давлат ҳокимияти тизимидаги ўрни ва унинг ҳуқуқий асослари.
2. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенати шаклланишининг ўзига хос хусусиятлари.
3. Қонунчилик палатаси депутати ва Сенат аъзоси фаолиятининг ҳуқуқий асослари.
4. Ҳукумат фаолияти устидан парламент назоратини кучайтириш зарурати ва шакллари.
5. Давлат бошқарувини янгилаш ва янада демократлаштириш ҳамда мамлакатни модернизация қилишда сиёсий партияларнинг ролини кучайтириш масалалари.

1. МАЪРУЗАНИНГ НАТИЖАЛАРИ:

Маърузанинг мақсади:

Маърузада Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиснинг давлат ҳокимияти тизимидаги ўрни ва унинг ҳуқуқий асослари, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенати шаклланишининг ўзига хос хусусиятлари, Қонунчилик палатаси депутати ва Сенат аъзоси фаолиятининг ҳуқуқий асослари, ҳукумат фаолияти устидан парламент назоратини кучайтириш зарурати ва шакллари, давлат бошқарувини янгилаш ва янада демократлаштириш ҳамда мамлакатни модернизация қилишда сиёсий партияларнинг ролини кучайтириш масалалари тўғрисида ўзаро фикр алмашиш.

Маъруза натижасида талаба:

- маъруза юзасидан тегишли тушунча, билим, кўникма ва тажрибага эга бўлиш имкониятига эга бўлади;
- маъруза бўйича тегишли мисоллар ва масалалар устида ишлаш, ўз муносабатини билдириш, тегишли моддий ва процессуал қонун нормаларини қўллай олиш кўникмасига эга бўлади;
- ўз жавобини асослаш, танқидий фикрлаш, оппонентни эшитиш кўникма ва қобилиятини шакллантиришга эришилади;
- тарқатма материалларни ўрганиш, ўз муносабатини билдириш кўникмасига эга бўлади.

2. МАВЗУ БЎЙИЧА ДАРС ОЛИБ БОРИШ МЕТОДИКАСИ:

- ✓ Маърузани ўтиш жараёнида технологик харитада кўрсатилган ахборот-коммуникатив ва замонавий педагогик технологиялардан фойдаланилиши назарда тутилади;

- ✓ Маъруза мавзусининг долзарблиги, ўрганилганлик даражаси, бу соҳада амалга оширилаётган ислоҳотлар мазмуни ҳақида тушунча берилади;
- ✓ Мавзуга оид миллий ва халқаро норматив ҳужжатлар билан таништирилади ва таҳлил қилинади;
- ✓ Режа асосида слайдлар ёрдамида ушбу мавзуга оид тушунча ва атамалар, назарий қарашлар тушунтирилади;
- ✓ Мунозарали (назарий) саволлар ўртага ташланади ва уларга баҳо берилади;
- ✓ Зарурият туғилганда, масала ва саволлар уйга топшириқ сифатида берилади;
- ✓ Асосий тушунчалар, савол-жавоблар умумлаштирилиб, маърузага яқун ясалади.

3. МАЪРУЗАНИНГ АСОСИЙ МАСАЛАЛАРИ:

Конституциянинг бешинчи бўлимидаги XXII боб “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси” – деб номланиб, унинг моддалари Олий Мажлис фаолиятини тартибга солади.

Олий Мажлис – Ўзбекистон Республикаси Парламенти бўлиб, қонунчилик ҳокимиятини амалга оширади. Шу билан бирга у олий давлат вакиллик органидир.

Конституциянинг 76-моддасида “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси олий давлат вакиллик органи бўлиб, қонун чиқарувчи ҳокимиятни амалга оширади” – дейилган.

Энг аввало Олий Мажлис давлат органи. Уни давлат вакиллик органи деб юритилишининг сабаби, у халқ вакилларидан иборат.

Олий Мажлис икки палатадан, Қонунчилик палатаси – қуйи палата, Сенат - юқори палатадан иборат.

Олий Мажлиснинг палаталарини ташкил бўлиши, уларнинг аъзоларини таркибини кўрадиган бўлсак улар аҳолининг кенг қатламларини вакили эканлигига гувоҳ бўламиз. Олий Мажлис палаталарининг депутат ва сенаторлари орасида эркақлар ва аёллар, турли ёшдаги кишилар, турли касб эгалари, олимлар, турли партия вакиллари борлигини кўрамиз. Улар халқнинг ишонч билдирган ва халқдан ваколат олган кишилардир. Улар Олий Мажлис палаталарида халқ номидан иш кўради. Шунинг учун Олий Мажлисни давлатнинг вакиллик органи деб қонунда белгилаб қўйилган.

Олий Мажлис – вакиллик органи сифатида қонунчилик ҳокимиятини амалга оширади. У мамлакатда ягона қонунчилик органи. Олий Мажлис қонунчилик органи сифатида қонунларни қабул қилади, уларга ўзгартириш киритади ва зарур ҳолларда амалдаги қонунларни бекор қилади. Қонун қабул қилиш билан улар мамлакат ижтимоий ҳаётининг ҳуқуқий асосларини белгилайди.

Олий Мажлисни Конституция ва қонунчилик ҳокимиятини амалга оширади деб белгиланиши, унинг вазифаси фақат қонун қабул қилиш билан чекланди деган хулосани келтириб чиқармайди. Республика Олий Мажлиси ҳам бутун дунёдаги парламентларга хос бошқа вазифаларни ҳам бажаради.

Олий Мажлиснинг вазифаларига қуйидагиларни киритиш мумкин:

1) Ўзбекистоннинг ички ва ташқи сиёсатининг асосий йўналишларини белгилаш ҳамда давлат стратегик дастурларини қабул қилиш.

2) Қонун чиқарувчи, ижро этувчи ҳамда суд ҳокимияти органларининг тизимини, ваколатларини белгилаш.

3) Давлат органларининг мансабдор шахслари, аъзоларини тайинлаш, сайлашда иштирок этиш.

4) Мамлакат таркибига янги тузилмаларни қабул қилиш, уларни республика таркибидан чиқариш ҳақидаги масалалар, маъмурий-ҳудудий тузилиш масалаларини ҳал қилиш.

5) Қабул қилинган қонунлар ижросини назорат қилиш, ижро ҳокимиятини (ҳукумат) фаолияти устидан назорат ўрнатиш.

Мамлакатимизда демократик жараёнларни ривожланиб бориши ижро ҳокимияти фаолияти устидан вакиллик ҳокимияти, яъни парламент назоратини кучайтиришни тақозо этмоқда.

“Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси”да бу масалага алоҳида эътибор берилган эди. Шу асосда Конституцияга киритилган ўзгартиришлар эса вакиллик ҳокимиятининг ҳукумат фаолияти устидан назоратини, ҳукуматни, Бош вазирни парламент олдида масъулиятини янада кучайтиришни кўзда тутди. Бу масалалар хусусида кейинги бандларда алоҳида тўхталиб ўтамыз.

Олий Мажлиснинг давлат ҳокимияти тизимидаги ўрнини аниқлаганимизда унинг қонунчилик ҳокимиятини амалга ошириши, шу туфайли бошқа ҳар қандай ҳокимият органларининг фаолиятини белгилаш, бошқа органларни тузишда иштирок этиш, ижро ҳокимиятининг парламент олдида масъулиятлигига эътибор беришимиз лозим. Ана шу нарсалар Олий Мажлисни бошқа ҳокимият тузилмаларига нисбатан таъсирчан воситаларга эга ҳокимият тармоғи эканлигини кўрсатади.

4. Муҳокама учун саволлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг давлат ҳокимияти тизимидаги ўрни ва вазифаларини тавсифланг.

2. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Қонунчилик палатаси тузилишини ва вазифаларини тавсифланг.

3. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенати ўртасидаги келишмовчиликлар қандай бартараф этилади?.

4. Қонунчилик палатаси депутати ва Сенат аъзосини чақириб олиш тартибини тушунтиринг.

5. Ҳукумат фаолияти устидан парламент назоратини кучайтириш нималарда намоён бўлади?

6. Ўзбекистонда мавжуд сиёсий партиялар парламент фаолиятида қандай иштирок этмоқда?

5. СЕМИНАР САВОЛЛАРИ:

1. Олий Мажлиснинг давлат ҳокимияти тизимидаги ўрни ва вазифаси.

2. Олий Мажлиснинг таркибий тузилиши.
3. Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатини ташкил этиш.
4. Палаталарнинг ҳуқуқий мақоми ва ички тузилиши.
5. Палаталарнинг биргаликдаги ва мутлақ ваколатлари.
6. Қонунчилик жараёни.
7. Қонунчилик ташаббусига эга бўлган субъектлар.
8. Палаталар ўртасида юзага келувчи келишмовчиликларни ҳал этиш тартиби.
9. Қонунчилик палатаси депутати ва Сенат аъзоларининг ҳуқуқий мақоми.
10. Қонунчилик палатаси депутатларининг ўз сайлов округидаги фаолияти.

6. Кейслар

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасига бир қатор депутатлар гуруҳи томонидан Қарор лойиҳаси киритилди. Қарор лойиҳасида Қонунчилик палатаси Регламентига ўзгартириш киритиш орқали қуйи палата қўмиталарига айрим масалалар бўйича қуйи палата номидан қарор қабул қилиш ваколати берилиши назарда тутилган. Қарор лойиҳаси ташаббускорларининг фикрига кўра, мазкур амалиёт бир қатор хорижий мамлакатлар парламентида кенг қўлланилаётган бўлиб, қуйи палата фаолиятини оптималлаштириш ва самарадорлигини ошириш хизмат қилади.

Ушбу ҳолатни Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги доирасида таҳлил қилиб, вазиятга ҳуқуқий баҳо беринг. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси таркибий тузилмаларининг шаклланиш тартиби, ваколатлари ва фаолиятининг йўналишларини кўрсатинг. Қуйи палата қарорлари билан қўмита қарорларини қиёсий таҳлил қилинг.

Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан киритилган қонун лойиҳаси Қонунчилик палатаси томонидан қабул қилинганидан сўнг Сенатга юборилди. Бироқ Сенат мажлисидаги муҳокама натижасига кўра рад этилди. Мажлисда қонуннинг рад этилиш асослари, уни қайта кўриб чиқиб, бир қатор қўшимча ва ўзгартиришлар киритилиши лозимлиги ҳақида холосага келинди ҳамда ушбу хулоса Сенат мажлиси баённомасига киритилиб, баённомадан кўчирма эса Қонунчилик палатасига юборилди. Қонунчилик палатаси қонунни қайта овозга кўйиб, депутатлар умумий сонининг учдан икки қисмидан иборат кўпчилик овози билан маъқуллади ҳамда тўғридан-тўғри Президентга имзолаш ва эълон қилиш учун юборди. Сенат, қонун юқори палатада маъқулланганидан сўнггина Президентга имзоланиш ва эълон қилиш учун юборилиши мумкинлигини важ қилиб, ушбу ҳолатга нисбатан ўз эътирозини билдирди.

Ушбу ҳолатни Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги доирасида таҳлил қилиб, вазиятга ҳуқуқий баҳо беринг. Юқоридаги ҳолатда Қонунчилик палатаси ва Сенатнинг ҳаракатлари қонинийми? Ўзбекистонда қонунчилик жараёнини батафсил таҳлил қилинг.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасига сайловлар бўлиб ўтди. Сайлов натижаларига кўра бир қанча сайлов округларида сайловлар ноқонуний ўтказилган деб топилди. Бироқ, бошқа сайлов округлардан сайланган депутатлар, депутатлик фаолиятини фақат Олий Мажлис Қонунчилик палатаси мажлисларида қатнашиш орқали эмас, балки бошқа кўринишларда ҳам амалга оширилиши мумкинлигини ваз килиб, уларни ўз депутатлик вазифаларини бажаришга йўл қўйилишини талаб қилдилар. Уларнинг фикрича, тўлиқ шакллантирилмаган қонунчилик органи уларнинг сайланган депутатлар сифатидаги мақомига таъсир қилмайди.

Ушбу ҳолатни Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги доирасида таҳлил қилиб, вазиятга ҳуқуқий баҳо беринг. Сайланган депутатларнинг талаблари асослими? Мазкур ҳолат қандай ҳал қилиниши лозим?

7. ЎҚИШ УЧУН АДАБИЁТЛАР:

1. Каримов И. А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. Т. 1. –Т.: Ўзбекистон, 1996. – 364 б.
2. Каримов И. А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. Т. 2. –Т.: Ўзбекистон, 1996. – 380 б.
3. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. –Тошкент: Ўзбекистон, 2012. -40 б.
4. Муаллифлар жимоаси. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига шарҳ. –Тошкент: Ўзбекистон, 2013.
5. Қаюмов Р.Қ. Ўзбекистон Республикасининг конституциявий ҳуқуқи. Дарслик. – Т.: ИИВ Академияси, 1997. – 400 б.
6. Таджихонов У. ва бошқалар. Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий ҳуқуқи. Дарслик. –Т.: Шарқ, 532 б.
7. Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий ҳуқуқи. Муаллифлар жамоаси. Дарслик. –Т.: Молия, 2002. 645 б.
8. Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий ҳуқуқи. Муаллифлар жамоаси. Дарслик. –Т.: ТДЮИ, 2005. 545 б.
9. Асадов Ш. Ўзбекистон Республикаси конституциявий ҳуқуқи. Ўқув-услубий кўлланма. –Т.: ТДЮИ, 2010. 145 б.
10. <http://www.lex.uz>
11. <http://www.ziyonet.uz>

2-мавзу. Давлат бошқарувини ислоҳ этишида ижро ҳокимияти фаолиятини такомиллаштириш.

Режа:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг ҳокимият тизимидаги ўрни.
2. Вазирлар Маҳкамасининг таркиби ва уни шакллантириш тартиби.
3. Бош вазирнинг конституциявий ваколатлари. Бош вазирга нисбатан ишончсизлик вотуми билдириш тартиби.
4. Вазирлар Маҳкамаси томонидан қабул қилинадиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар.
5. Ижро ҳокимияти фаолиятини такомиллаштириш йўналишлари.

1. МАЪРУЗАНИНГ НАТИЖАЛАРИ:

Маърузанинг мақсади:

Маърузада Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг ҳокимият тизимидаги ўрни, Вазирлар Маҳкамасининг таркиби ва уни шакллантириш тартиби, Бош вазирнинг конституциявий ваколатлари, Бош вазирга нисбатан ишончсизлик вотуми билдириш тартиби, Вазирлар Маҳкамаси томонидан қабул қилинадиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, ижро ҳокимияти фаолиятини такомиллаштириш йўналишлари каби масалалар тўғрисида ўзаро фикр алмашиш.

Маъруза натижасида талаба:

- маъруза юзасидан тегишли тушунча, билим, кўникма ва тажрибага эга бўлиш имкониятига эга бўлади;
- маъруза бўйича тегишли мисоллар ва масалалар устида ишлаш, ўз муносабатини билдириш, тегишли моддий ва процессуал қонун нормаларини қўллай олиш кўникмасига эга бўлади;
- ўз жавобини асослаш, танқидий фикрлаш, оппонентни эшитиш кўникма ва қобилиятини шакллантиришга эришилади;
- тарқатма материалларни ўрганиш, ўз муносабатини билдириш кўникмасига эга бўлади.

2. МАВЗУ БЎЙИЧА ДАРС ОЛИБ БОРИШ МЕТОДИКАСИ:

- ✓ Маърузани ўтиш жараёнида технологик харитада кўрсатилган ахборот-коммуникатив ва замонавий педагогик технологиялардан фойдаланилиши назарда тутилади;
- ✓ Маъруза мавзусининг долзарблиги, ўрганилганлик даражаси, бу соҳада амалга оширилаётган ислохотлар мазмуни ҳақида тушунча берилади;
- ✓ Мавзуга оид миллий ва халқаро норматив ҳужжатлар билан таништирилади ва таҳлил қилинади;
- ✓ Режа асосида слайдлар ёрдамида ушбу мавзуга оид тушунча ва атамалар, назарий қарашлар тушунтирилади;

- ✓ Мунозарали (назарий) саволлар ўртага ташланади ва уларга баҳо берилади;
- ✓ Зарурият туғилганда, масала ва саволлар уйга топшириқ сифатида берилади;
- ✓ Асосий тушунчалар, савол-жавоблар умумлаштирилиб, маърузага яқун ясалади.

3. МАЪРУЗАНИНГ АСОСИЙ МАСАЛАЛАРИ:

Конституцияга асосан Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси иқтисодиётни, ижтимоий ва маънавий соҳанинг самарали фаолиятига раҳбарликни, Ўзбекистон Республикаси қонунлари, Олий Мажлис қарорлари, Ўзбекистон Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармоишлари ижросини таъминлайди.

Вазирлар Маҳкамаси шу вазифаларни бажариш учун тегишли ваколатларга эга бўлиб, унинг ваколатлари “Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тўғрисида”¹ги (янги таҳрири) қонунда белгилаб кўйилган.

Вазирлар Маҳкамаси иқтисодий ва ижтимоий-маданий ривожлантириш соҳасида қуйилаги ваколатларга эга:

иқтисодий, ижтимоий-маданий жараёнларни бошқаради, мулкчиликнинг барча шакллари уйғунлаштириш ва уларнинг тенглиги, иқтисодиётини монополиялаштиришдан чиқариш, бозор иқтисодиётининг ҳуқуқий механизмини ишга солиш асосида эркин тадбиркорлик учун шарт-шароитлар яратади;

хўжалик юрителишининг янги шакллари – концернлар, консорциумлар, тармоқлараро бирлашмалар, турли уюшмалар ва бошқа шунга ўхшаш ташкилотларни барпо этишга ва мустаҳкамлашга ёрдамлашади, иқтисодиётни ривожлантириш ва аҳоли талаб-эҳтиёжларини қондириш заруриятидан келиб чиққан ҳолда улар фаолиятини йўналтиради ва мувофиқлаштиради;

Ўзбекистон Республикасида пул ва кредит тизимини мустаҳкамлаш чора-тадбирларини амалга оширишга кўмаклашади, ягона нарх сиёсатини ўтказиш меҳнатга ҳақ тўлаш миқдорининг белгиланган кафолатларини ҳамда ижтимоий таъминот даражасини таъминлаш чора-тадбирларини ишлаб чиқади ва амалга оширади;

Ўзбекистон Республикаси давлат бюджетини, шунингдек Ўзбекистон Республикасини иқтисодий ва ижтимоий ривожлантириш истиқбол кўрсаткичларини ва энг муҳим дастурларини ишлаб чиқишни ҳамда уларнинг ижросини ташкил этади;

бошқарув тузилмасини такомиллаштириш тўғрисида, вазирликлар, давлат кўмматалари, идоралар ҳамда Ўзбекистон Республикаси давлат ва хўжалик бошқарувининг бошқа органларини тузиш, қайта ташкил этиш ва

¹ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси фаолиятини тартибга солувчи қонун ҳужжатлари тўплами. -Т.: 2007, 190-198-бетлар.

тугатиш тўғрисида таклифлар ишлаб чиқади;

фан ва техникани ривожлантириш, табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш чора-тадбирларини амалга оширади;

фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, уларнинг меҳнат қилишга ижтимоий ва ҳуқуқий ҳимояланишга бўлган ҳуқуқларини таъминлаш ҳамда ҳимоя қилиш чора-тадбирларини кўради. Ижтимоий таъминот тизимини такомиллаштиради;

соғлиқни сақлаш, халқ таълимини ривожлантириш ва такомиллаштиришнинг асосий йўналишларини белгилайди, маданиятни ривожлантиришга кўмаклашиди;

Ўзбекистон Республикасининг давлат хавфсизлиги ва муҳофаза қобилиятини, давлат чегаралари қўриқланишини таъминлаш, давлат манфаатларини ҳимоя қилиш, жамоат тартибини сақлаш чора-тадбирларини амалга оширишга ёрдамлашади;

давлат боршқаруви органларининг табиатни муҳофаза қилиш тадбирларини биргаликда ўтказиш ҳамда республика ва халқаро аҳамиятга молик йирик экологик дастурларни амалга ошириш борасидаги ишларни мувофиқлаштиради, йирик авариялар ва фалокатларнинг, шунингдек табиий офатларнинг оқибатларини тугатиш чора-тадбирларини кўради;

Ўзбекистон Республикасининг хорижий давлатлар ва халқаро ташкилотлардаги вакилларини таъминлайди, ҳукуматлараро шартнома ва битимлар тузади, уларни бажариш чора-тадбирларини кўради;

Ташқи иқтисодий фаолият, илмий-техникавий ва маданий ҳамкорлик соҳасида раҳбарликни амалга оширади.

Бу ваколатларни амалга ошириш механизмлари ва усуллари соҳа бўйича қонунларда ва бошқа қонун ҳужжатларида белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясига биноан, Ўзбекистон Республикаси Бош вазири номзоди Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатасига сайловда энг кўп депутатлик ўринларини олган сиёсий партия ёки тенг миқдордаги энг кўп депутатлик ўринларини қўлга киритган бир неча сиёсий партия томонидан таклиф этилади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти тақдим этилган Бош вазир лавозимига номзодни кўриб чиққандан кейин ўн кун муддат ичида уни Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг кўриб чиқиши ва тасдиқлаши учун таклиф этади.

Бош вазир номзоди унинг учун тегишинча Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси депутатлари ва Сенати аъзолари умумий сонининг ярмидан кўпи томонидан овоз берилган тақдирда тасдиқланган ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг аъзолари Бош вазир тақдимига биноан Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тасдиқланади.

Ўзбекистон Республикаси Бош вазири ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси ўртасида зиддиятлар доимий тус

олган ҳолда Қонунчилик палатаси депутатлари умумий сонининг камида учдан бир қисми томонидан Ўзбекистон Республикаси Президенти номига расман киритилган таклиф бўйича Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг қўшма мажлиси муҳокамасига Бош вазирга нисбатан ишончсизлик вотуми билдириш ҳақидаги масала киритилган. Бош вазирга нисбатан ишончсизлик вотуми тегишинча Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси депутатлари ва Сенати аъзолари умумий сонининг камида учдан икки қисми овоз берган тақдирда қабул қилинган ҳисобланади. Бундай ҳолатда Ўзбекистон Республикаси Президенти Бош вазирни лавозимидан озод этиш тўғрисида қарор қабул қилади. Бунда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг бутун таркиби Бош вазири билан бирга истеъфога чиқади.

Янги Бош вазир номзоди Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатасидаги барча сиёсий партиялар фракциялари билан тегишли маслаҳатлашувлар ўтказилгандан сўнг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг палаталарига кўриб чиқиш ва тасдиқлашга тақдим қилиш учун таклиф этилади. Олий Мажлис томонидан Бош вазир лавозимига номзод икки марта рад этилган тақдирда Ўзбекистон Республикаси Президенти Бош вазир вазифасини бажарувчини тайинлайди ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисини тарқатиб юборади.

4. Муҳокама учун саволлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси фаолиятининг ташкилий ҳуқуқий шакллари нималардан иборат.
2. Вазирлар Маҳкамасининг таркиби ва уни шакллантириш тартибини тавсифланг.
3. Бош вазирга нисбатан ишончсизлик вотуми билдириш тартибини тушунтиринг.
4. Вазирлар Маҳкамаси томонидан қабул қилинадиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг қонунчиликда тутган ўрнини тушунтиринг.
5. Ижро ҳокимияти фаолиятини номарказлаштириш деганда нимани тушунасиз?.

5. СЕМИНАР САВОЛЛАРИ:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг ҳокимият тизимидаги ўрни.
2. Вазирлар Маҳкамасининг асосий вазифаси.
3. Вазирлар Маҳкамасининг таркиби ва уни шакллантириш тартиби.
4. Бош вазирнинг конституциявий ваколатлари.
5. Бош вазирга нисбатан ишончсизлик вотуми билдириш тартиби.
6. Вазирлар Маҳкамаси томонидан қабул қилинадиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

6. Кейслар

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталари томонидан Бош вазирга нисбатан ишончсизлик вотуми билдирилди. Натижада Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг таркиби истеъфога чиқди. Бирок Ўзбекистон Республикаси Ижро ҳокимиятининг таркибий тузилмалари ҳисобланувчи ва иерархик жихатдан Вазирлар Маҳкамасига бўйсинувчи бир қатор давлат бошқарув органлари, жумладан агентлик, концерн, корпорация, холдинг, комиссия, марказ ва инспекцияларнинг раҳбарларига Вазирлар Маҳкамасининг истеъфоси таъсир қилмади ва улар ўз лавозимларида қолдилар.

Ушбу ҳолатни Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги доирасида таҳлил қилиб, вазиятга ҳуқуқий баҳо беринг. Вазирлар Маҳкамасининг таркиби истеъфога чиққан тақдирда, ҳукуматнинг вазифасини ким бажаради ?

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига бўлиб ўтган сайловлардан сўнг, тегишли тартибда янги Бош вазир тасдиқланди ва у Ўзбекистон Республикаси Президенти билан келишилган ҳолда Вазирлар Маҳкамаси таркибини шакллантириди. Бир қатор вазирлар ва давлат кўмиталари раисларининг ўринбосарлари, шунингдек давлат бошқарувининг бошқа органлари раҳбарлари Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тўғридан-тўғри лавозимга тайинланади. Ўзбекистон Республикаси Бош вазири эса Ҳукумат раҳбари эканлигини ҳамда ушбу лавозимларга номзодлар ҳам у билан келишилиши лозимлигини важ қилиб, ушбу вазият юзасидан давлат бошлиғига ўз эътирозини билдирди.

Ушбу ҳолатни Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги доирасида таҳлил қилиб, вазиятга ҳуқуқий баҳо беринг. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Вазирлар Маҳкамаси аъзолари ва давлат бошқарувининг бошқа органлари раҳбарларини тайинлаш ва лавозимидан озод этишдаги ваколатларини кўрсатинг.

Ўзбекистон Республикаси Бош вазир ўз ваколатларини бажариши мумкин бўлмай қолганлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан лавозимидан озод қилинди. Бош вазир билан бирга Вазирлар Маҳкамаси таркиби ва Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар кенгаши раиси ҳам истеъфога чиқди. Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси Қорақалпоғистон Республикаси автоном суверен республика эканлиги ва Вазирлар Кенгаши таркиби Жўқорғи Кенгес томонидан тузилганлигини важ қилиб, Вазирлар кенгаши раиси Жўқорғи Кенгес розилиги билангина истеъфоси чиқиши лозимлиги юзасидан Ўзбекистон Республикаси Президентига ўз эътирозини билдирди.

Ушбу ҳолатни Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги доирасида таҳлил қилиб, вазиятга ҳуқуқий баҳо беринг. Сизнинг фикрингизча, Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг истеъфоси Қорақалпоғистон Республикаси Ҳукумати таркибига таъсир қилиши лозимми?

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси матбуот ва ахборот агентлигини тугатиш ва Ўзбекистон Республикаси Матбуот давлат кўмитасини ташкил қилиш тўғрисида” қарори қабул қилинди. Ушбу қарорда янги ташкил этилган кўмита фаолиятига оид қоидалар билан бир қаторда, кўмита марказий девони ходимлари сони ва уларнинг таъминотига ажратиладиган маблағлар миқдори ҳам мустаҳкамлаб кўйилди. Ўзбекистон Республикаси Бош вазири эса ушбу қарорга нисбатан ўз эътирозини билдириб, Давлат кўмиталари, вазирликлар ва давлат бошқарувининг бошқа органлари Вазирлар Маҳкамасига бўйсунганлиги сабабли ушбу органларнинг марказий девони ходимлари сони ва улар таъминотига ажратиладиган маблағлар миқдори Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланиши лозимлигини билдирди.

Ушбу ҳолатни Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги доирасида таҳлил қилиб, вазиятга ҳуқуқий баҳо беринг. Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори қонунийми? Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг эътирозлари ўринлими?

7. ЎҚИШ УЧУН АДАБИЁТЛАР:

1. Каримов И. А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. Т. 1. –Т.: Ўзбекистон, 1996. – 364 б.
2. Каримов И. А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. Т. 2. –Т.: Ўзбекистон, 1996. – 380 б.
3. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. –Тошкент: Ўзбекистон, 2012. -40 б.
4. Муаллифлар жимоаси. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига шарҳ. –Тошкент: Ўзбекистон, 2013.
5. Қаюмов Р.Қ. Ўзбекистон Республикасининг конституциявий ҳуқуқи. Дарслик. – Т.: ИИВ Академияси, 1997. – 400 б.
6. Таджихонов У. ва бошқалар. Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий ҳуқуқи. Дарслик. –Т.: Шарқ, 532 б.
7. Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий ҳуқуқи. Муаллифлар жамоаси. Дарслик. –Т.: Молия, 2002. 645 б.
8. Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий ҳуқуқи. Муаллифлар жамоаси. Дарслик. –Т.: ТДЮИ, 2005. 545 б.
9. Асадов Ш. Ўзбекистон Республикаси конституциявий ҳуқуқи. Ўқув-услубий кўлланма. –Т.: ТДЮИ, 2010. 145 б.
10. <http://www.lex.uz>
11. <http://www.ziyonet.uz>

3-мавзу. Маъмурий қонунчиликни такомиллаштириш масалалари.

Режа:

1. Маъмурий ҳуқуқнинг Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқ тизимида тутган ўрни.
2. Маъмурий-ҳуқуқий муносабатлар тушунчаси ва хусусиятлари.
3. Маъмурий ҳуқуқ субъектлари фаолиятининг қонунчилик асосларини такомиллаштириш масалалари.
4. Маъмурий жавобгарликни эркинлаштириш масалалари.
5. Давлат бошқарувида қонунийлик ва интизомни таъминлаш.

1. МАЪРУЗАНИНГ НАТИЖАЛАРИ:

Маърузанинг мақсади:

Маърузада маъмурий ҳуқуқнинг Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқ тизимида тутган ўрни, маъмурий-ҳуқуқий муносабатлар тушунчаси ва хусусиятлари, маъмурий ҳуқуқ субъектлари фаолиятининг қонунчилик асосларини такомиллаштириш масалалари, маъмурий жавобгарликни эркинлаштириш масалалари, давлат бошқарувида қонунийлик ва интизомни таъминлаш каби масалалар тўғрисида ўзаро фикр алмашиш.

Маъруза натижасида талаба:

-маъруза юзасидан тегишли тушунча, билим, кўникма ва тажрибага эга бўлиш имкониятига эга бўлади;

-маъруза бўйича тегишли мисоллар ва масалалар устида ишлаш, ўз муносабатини билдириш, тегишли моддий ва процессуал қонун нормаларини кўллаш олиш кўникмасига эга бўлади;

-ўз жавобини асослаш, танқидий фикрлаш, оппонентни эшитиш кўникма ва қобилиятини шакллантиришга эришилади;

-тарқатма материалларни ўрганиш, ўз муносабатини билдириш кўникмасига эга бўлади.

2. МАВЗУ БЎЙИЧА ДАРС ОЛИБ БОРИШ МЕТОДИКАСИ:

✓ Маърузани ўтиш жараёнида технологик харитада кўрсатилган ахборот-коммуникатив ва замонавий педагогик технологиялардан фойдаланилиши назарда тутилади;

✓ Маъруза мавзусининг долзарблиги, ўрганилганлик даражаси, бу соҳада амалга оширилаётган ислохотлар мазмуни ҳақида тушунча берилади;

✓ Мавзуга оид миллий ва халқаро норматив ҳужжатлар билан таништирилади ва таҳлил қилинади;

✓ Режа асосида слайдлар ёрдамида ушбу мавзуга оид тушунча ва атамалар, назарий қарашлар тушунтирилади;

✓ Мунозарали (назарий) саволлар ўртага ташланади ва уларга баҳо берилади;

- ✓ Зарурият туғилганда, масала ва саволлар уйга топширик сифатида берилади;
- ✓ Асосий тушунчалар, савол-жавоблар умумлаштирилиб, маърузага якун ясалади.

3. МАЪРУЗАНИНГ АСОСИЙ МАСАЛАЛАРИ:

Маъмурий ҳуқуқ – давлат ҳуқуқи нормаларини янада аниқлаштириб ва тўлдириб, фуқароларнинг кўпгина ҳуқуқ ва мажбуриятларини, уларнинг бошқарув органлари орқали амалга ошириш механизминини ҳамда ушбу ҳуқуқларни ҳар қандай бузилишлардан ҳимоя қилишни белгилайди.

Маъмурий ҳуқуқ – давлат органларини ташкил этиш, қайта ташкил этиш ва тугатиш тартибини, унинг вазифа ва мақсадларини, ваколатлари ҳамда ҳуқуқий мақомининг бошқа томонларини, тузилиши ва фаолият жараёнини белгилаб беради.

Маъмурий ҳуқуқ – бошқарилувчи объектларнинг алоқаларини тартибга солиб туради. Ушбу нормалар режалаштириш тартибини, моддий ресурсларни тақсимлашни, иш ҳақини белгилашни ҳам мустаҳкамлайди.

Маъмурий ҳуқуқ – жамоат ташкилотлари ва жамоат органларининг ҳуқуқий мақомини ўрнатишда катта аҳамиятга эгадир.

Маъмурий ҳуқуқ нафақат бошқарувни, балки бошқарилувчи фаолиятни ҳам тартибга солади.

Ўзбекистон Республикаси маъмурий ҳуқуқи – бу Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқ тизимининг мустақил тармоғи бўлиб, давлат бошқарувини ташкил этиш ва амалга ошириш жараёнида вужудга келадиган ижтимоий муносабатларни тартибга солувчи ҳуқуқий нормалар йиғиндисидан иборат.

Маъмурий ҳуқуқнинг предметида давлат бошқаруви жараёнида вужудга келадиган қуйидаги ижтимоий муносабатлар гуруҳини киритади:

1) ташкилий жиҳатдан бири иккинчисига бўйсинадиган давлат бошқаруви органлари ўртасидаги муносабатлар (масалан, вазирлик ва давлат кўмиталарининг уларга бўйсинган бошқарма ва бўлимлари ўртасида вужудга келадиган ижтимоий муносабатлар);

2) бир-бирига бўйсинмайдиган давлат бошқаруви органлари ўртасидаги муносабатлар (масалан, икки вазирлик, вазирлик ва давлат кўмитаси ўртасида вужудга келадиган ижтимоий муносабатлар);

3) давлат бошқаруви органлари ва уларга бўйсинадиган корхона, муассаса ва ташкилотлар ўртасидаги муносабатлар;

4) давлат бошқаруви органлари ва жамоат бирлашмалари ўртасидаги муносабатлар;

5) давлат бошқаруви органлари ва фуқаролар ўртасидаги муносабатлар.

Маъмурий ҳуқуқнинг тартибга солиш услуги. Ҳуқуқ тизимида ҳуқуқ тармоқларига ажратишнинг асосларидан бири – бу ҳуқуқий тартибга солиш услугидир.

Ҳар бир ҳуқуқ тармоғининг ҳуқуқий тартибга солиш предмети ўзига

хос хусусиятларга эга бўлганлиги сабабли, ижтимоий муносабатларни тартибга солиш услуги ҳам ўзига хос бўлишини тақозо этади.

Ҳуқуқий тартибга солиш услуги – жамиятдаги мавжуд муносабатларга ҳуқуқ таъсирида қўлланиладиган усул, восита ва йўллар йиғиндисидан иборатдир. Ҳуқуқий тартибга солиш услуги узоқ тарихий жараёнда шаклланган бўлиб, давлат ундан ҳуқуқ нормаларини яратишда ва ижтимоий муносабатлар иштирокчилари ўртасидаги алоқаларни тартибга солишда фойдаланади.

Ҳуқуқий тартибга солиш услубларини мазмун-моҳиятига кўра икки гуруҳга: диспозитив ва императив услубларга бўлиш мумкин.

Ҳар қандай ҳуқуқ тармоғи сингари маъмурий ҳуқуқ ҳам, ўзининг тартибга солиш услубига эгадир. Маъмурий ҳуқуқ тартибга солиш функциясини амалга ошириб, давлат бошқаруви жараёнидаги муносабатлар иштирокчиларининг хулқ-атворини тартибга солувчи ҳуқуқий воситалар ёки услубларнинг муайян мажмуидан фойдаланади.

Маъмурий ҳуқуқ тартибга солишнинг ўз предметига эга бўлиб, хусусан, бу - давлат бошқаруви жараёнида вужудга келадиган ижтимоий муносабатлардир. Ушбу фаолият давлат фаолиятининг бошқа турларидан ўзининг вазифалари, мақсадли йўналиши ва намоён бўлиш шакллари билан фарқ қилади.

Маъмурий ҳуқуқий тартибга солишга давлат органи ёки мансабдор шахс томонидан чиқариладиган кўрсатмалар хосдир. Маъмурий муносабатларнинг бошқа томони ушбу кўрсатмага бўйсинишга мажбур. Бу шуни англатадики, давлат органининг ҳокимият кўрсатмалари ёрдамида давлат амалда ўзининг бошқарув фаолияти соҳасидаги ваколатларини амалга оширади.

Маъмурий ҳуқуқнинг асосий услуги, яъни маъмурий муносабатлар иштирокчиларининг хулқ-атворига таъсир кўрсатиш услуб ва воситалари - давлат-ҳокимият кўрсатмалари услуги ҳисобланади. Ушбу услубнинг қўлланиши жамиятнинг муҳим ижтимоий ва иқтисодий вазифаларини амалга ошириш учун керак бўлган бошқарувни ташкил этиш ва амалга ошириш зарурати билан белгиланади.

Маъмурий-ҳуқуқий муносабатлар тушунчаси ва ўзига хос хусусиятлари. Маъмурий-ҳуқуқий муносабатлар – бу маъмурий ҳуқуқ нормалари асосида вужудга келадиган муносабатлардир.

Маъмурий-ҳуқуқий муносабатлар ўзининг тузилишига кўра, муносабат *субъекти, объекти* ва *мазмунига* эга.

Маъмурий-ҳуқуқий муносабатларнинг *субъекти* бўлиб, унда иштирок этувчи томонлар, яъни бошқарув жараёнида маълум бир ваколатга эга бўлган (давлат бошқарув органлари, мансабдор шахслар) ёки бошқача маъмурий-ҳуқуқий мақомга эга бўлган шахслар (фуқаролар, жамоат бирлашмалари) ҳисобланади.

Маъмурий-ҳуқуқий муносабатларнинг *объекти* бўлиб эса, маъмурий ҳуқуқ субъектларининг ҳаракатлари (қарорлари), уларнинг ижобий ёки салбий хулқ-атвори ҳисобланади. “*Объект*” сўзи лотинча сўздан олинган

бўлиб, “мавзу” деган маънони англатади. Ҳар қандай ҳуқуқий муносабат маълум бир жараёнларни тартибга солишга қаратилган муайян бир вазифани бажаради. Шу сабабли объектсиз ҳуқуқий муносабат бўлиши мумкин эмас.

Кўпгина ҳуқуқшунос олимларнинг фикрича, маъмурий-ҳуқуқий муносабатларнинг объектини – яғна, яъни давлат бошқарувини ташкил этиш ва амалга ошириш жараёнидаги маъмурий ҳуқуқ субъектларининг хатти-ҳаракатлари ташкил этади.

Маъмурий-ҳуқуқий муносабатларнинг *мазмунини* – маъмурий ҳуқуқ субъектларининг ҳуқуқлари, мажбуриятлари, жавобгарлиги, тақиқлар, чекловлар ташкил этади.

Маъмурий-ҳуқуқий муносабатлар (кенг тарқалган концепциялардан бири) қуйидаги ўзига хос хусусиятларга эга:

а) бу муносабатлар – давлат бошқаруви соҳасида вужудга келади;

б) бу муносабатларда ҳамма вақт давлат бошқаруви органи иштирок этади;

в) бу – бўйсинувга асосланган муносабатлар бўлиб, унда иштирок этувчи томонлар юридик жиҳатдан тенг эмас.

Маъмурий-ҳуқуқий муносабатларнинг ўзига хос хусусиятлари (яна бир концепцияга биноан) қуйидагилардан иборат бўлиши мумкин:

а) бу муносабатлар - давлат бошқаруви жараёнида (ёки соҳасида) вужудга келади;

б) бу муносабатларнинг мажбурий субъекти бўлиб давлат номидан оммавий-ҳуқуқий манфаатларни кўзлаб ҳаракат қилувчи давлат бошқаруви (ижро ҳокимияти) органлари ҳисобланади;

в) бу муносабатлар - ҳокимият-бўйсинув ва томонларнинг юридик тенг эмаслиги билан тавсифланади;

г) бу муносабатлар - оммавий ёки индивидуал манфаатларни қондириш мақсадида бошқарув вазифалари ва функцияларини амалга ошириш бўйича вужудга келади;

д) бу муносабатлар - ташкиллаштириш хусусиятига эга, яъни улар давлат бошқарувининг бошқарув объектига ташкилотчилик таъсири доирасида вужудга келади;

е) бу муносабатлар - қонунийликни таъминлашнинг алоҳида ҳуқуқий тартиби ва ўзининг ҳуқуқий ҳимояси билан ажралиб туради.

Ижро ҳокимияти органлари тушунчаси ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари. Турли ҳуқуқ соҳалари мутахассисларининг давлат органлари ва хусусан ижро ҳокимияти органлари тушунчаси, мазмуни ва аҳамияти муаммоларига бағишланган кўпдан-кўп илмий изланишлари мавжуддир. 90-йилларнинг бошларидан, яъни собиқ Иттифоқнинг парчаланиши, янги давлат тузилмаларининг шаклланиши ва ривожланиши билан, бу муаммога бўлган эътибор янада кучайиб борди. Бу айниқса давлатлар томонидан Асосий қонуннинг ишлаб чиқилиши ва қабул қилиниши билан янада жонланди.

Ўзбекистон Республикаси Конституция асосида давлат ҳокимиятининг бўлиниши принципининг ўрнатилиши билан, давлатнинг – қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимияти органларига бўлиниши мустақкамланди.

Ижро ҳокимияти органлари - давлат ҳокимиятининг бир бўғини бўлиб, давлатнинг вазифа ва функцияларини амалга ошириш мақсадида ташкил этиладиган ҳамда давлат-ҳокимият ваколатларига эга бўлган сиёсий ташкилотдир.

Ижро ҳокимияти субъектлари ўрнатилган компетенция доирасида давлат бошқарувини амалга оширадилар. Ижро ҳокимияти - давлат бошқаруви органлари тизимидан ташқарида мавжуд бўлиши мумкин эмас. Ижро ҳокимияти – бу унинг органларини, яъни норматив тартибда ўрнатилган мақсад, вазифа, компетенция, тузилма ва бошқарув персонали (давлат хизматчилари)га эга бўлган давлат бошқаруви органларини ташкил этиш ва улар функцияланишининг тизимидир.

Ижро ҳокимияти органлари – бу ҳокимият органлари тизимининг бир қисми бўлган, қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатларни ижро этиш ва ижросини таъминлаш мақсадида давлат томонидан ташкил этиладиган, бошқарув ҳаракатларининг махсус шакл ва услубларидан фойдаланиб, давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларида бошқарув функцияларини амалга оширадиган, тегишли тузилишга, компетенцияга, давлат-ҳокимият ваколатларига ва давлат хизматчилари штатларига эга бўлган ташкилотдир.

Ижро ҳокимияти органларининг тушунчаси ҳокимият бўлиниши принципидан келиб чиқади, унинг мазмуни эса – ижро ҳокимиятининг хусусиятлари билан белгиланади.

Ижро ҳокимияти органлари – мазкур давлат ҳокимиятини амалга оширувчи асосий субъект бўлиб, унинг иштирокисиз давлат-бошқарув фаолиятини рўёбга чиқариш, маъмурий-ҳуқуқий муносабатларни вужудга келтириш мумкин эмас. Бундан ташқари, маъмурий ҳуқуқ бошқа субъектларининг маъмурий ҳуқуқий ҳолати, айнан мана шу давлат органларининг фаолиятида намоён бўлади.

Ижро ҳокимияти органи - ижро ҳокимияти механизми (тизими)нинг таркибий қисми бўлиб, ижро ҳокимияти соҳасида давлат кўрсатмасига кўра ва давлат номидан ҳаракат қилади; ижро этиш ва фармойиш бериш хусусиятидаги фаолиятни амалга оширади; ўзининг компетенциясига эга; ўзининг тузилишига эга; фаолиятнинг ўзига хос бўлган шакллари ва услубларини қўллайди.

Ижро ҳокимияти органлари – давлатнинг ижро ҳокимияти амалга оширилишини таъминлайди. Мазкур органлар мазмуни ва услубларига кўра, ўзига хос бўлган давлат фаолиятини – давлат бошқарувини амалга оширадилар.

Ижро ҳокимияти органлари ўзининг давлат-ҳуқуқий табиатига кўра, ўзини ўзи бошқариш органларидан, функционал аҳамиятига кўра эса, давлат ҳокимиятининг бошқа органларидан, шунингдек, давлат корхона ва муассасаларидан фарқланади.

Ижро ҳокимияти органлари давлатнинг нормал функцияланишини таъминлаш мақсадида вакиллик (қонунчилик) ва суд органлари билан ўзаро муносабатда бўлади. Бу муносабатлар турли хилдаги ташкилий шаклларда намоён бўлиши мумкин (масалан, келишув комиссиялари ёки вакиллик

органларининг мажлисларида ижро ҳокимияти органи мансабдор шахсининг маълумотларини тинглаш).

Ижро ҳокимияти органлари мустақил органлар бўлиб, юридик мазмунига кўра, ижро этиш ва фармойиш бериш фаолиятини амалга ошириб, ҳуқуқий актларни қабул қилиш ва уларни амалга ошириш бўйича давлат-ҳокимият ваколатларига эга бўладилар. Улар кенг доирадаги ҳуқуқ ижодкорлиги, ҳуқуқни қўллаш ва ҳуқуқни ҳимоя қилиш бўйича ваколатларга эга бўлади. Шунини алоҳида таъкидлаб ўтиш лозимки, ижро ҳокимияти органларининг мустақиллиги, ҳуқуқ билан белгиланган доирада бўлади. Уларга нисбатан “тақиқланмаган ҳар қандай фаолиятни амалга ошириш мумкин” деган қоида татбиқ этилмайди.

Ижро ҳокимияти органлари – ҳуқуқий актлар билан белгиланган ваколат доирасида, маълум бир тартибда ва ўрнатилган ҳуқуқий шаклларда ҳаракат қилишлари мумкин.

Ижро ҳокимияти органлари ҳуқуқий ҳолатининг муҳим хусусиятларидан бири – бу улар фаолиятининг қонуности хусусиятига эга эканлигидадир. Улар ўз фаолиятларида Конституция ва қонунларнинг талабларига қатъий риоя қилишлари, бажаришлари ва ўз ваколатлари доирасида уларнинг бошқалар томонидан бажарилишига кўмаклашишлари лозим.

Ижро ҳокимияти органларининг ўзига хос хусусиятлари:

1) ижро ҳокимияти органи – қонунчилик ва суд ҳокимияти органлари сингари давлат аппаратининг алоҳида бўғини ҳисобланади. Ижро ҳокимияти органлари давлат номидан унинг сиёсатини турли соҳаларда – ҳўжалик, ижтимоий-маданий ва маъмурий-сиёсий соҳаларда амалга оширадилар; маълум бир ҳажмдаги давлат-ҳокимият ваколатларига эга бўладилар;

2) ижро ҳокимияти органларига бериладиган давлат-ҳокимият ваколатлари уларнинг ҳуқуқларида ўз ифодасини топади ҳамда қўйидагиларда намоён бўлади:

а) давлат номидан мажбурий бўлган ҳуқуқий актларни қабул қилиш. Бундай актлар – бевосита уларга бўйсинувчи корхона ва муассасаларга ёки қўйи турувчи ижро ҳокимияти органларига ёки кимга бўйсиниши ва қандай мулк шаклида бўлишидан қатъи назар, барча корхона ва муассасаларга ёки жамоат (нодавлат) ташкилотларига ёхуд кенг шахслар доирасига (шу жумладан, фуқароларга) мажбурийлик хусусиятига эга;

б) ҳуқуқий актлар билан ўрнатилган талаблар ва қоидаларга риоя этилиши устидан кузатув (назорат)ни амалга ошириш;

в) ҳуқуқий актлар талабларининг бажарилишини таъминлаш ва уларни турли хилдаги бузилишлардан давлатнинг таъсир чораларини, масалан, ишонтириш, тушунтириш, рағбатлантириш ёки мажбурлов чораларини қўллаш орқали ҳимоя қилиш;

3) давлат-ҳокимият ваколатлари барча давлат ҳокимияти органларига берилганлиги сабабли, унда ижро ҳокимияти органлари ваколатининг доирасини ўрнатиш, муҳим аҳамиятга эгадир.

Ижро ҳокимияти органларининг таснифи. Ижро ҳокимияти

органларининг турли даражаларда ташкил этилиши сабабли ва фаолиятининг кенг қамровли хусусиятга эга эканлигини инобатга оладиган бўлсак, уларни бир неча асосларга қараб гуруҳларга ажратиш, яъни таснифлаш мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунларига асосланиб, ижро ҳокимияти органларини қуйидаги турларга бўлиш мумкин:

1) фаолиятининг ҳудудий доирасига кўра ижро ҳокимияти органлари уч гуруҳга бўлинади: а) олий ижро ҳокимияти органи (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси); б) марказий ижро ҳокимияти органлари (бунга республика миқёсида фаолият кўрсатувчи вазирликлар, давлат кўмиталари, корпорация, ассоциация, компания ва бошқалар); в) маҳаллий ижро ҳокимияти органлари (марказий ижро ҳокимияти органларининг бошқарма ва бўлимларини, ҳоким бошчилик қиладиган ижроия аппаратни киритиш мумкин);

2) ташкил этиш асосларига кўра ижро ҳокимияти органлари қуйидагиларга бўлинади: а) Ўзбекистон Республикаси Конституцияси асосида ташкил этиладиган органлар (масалан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси); б) Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари асосида ташкил этиладиган органлар (масалан, вазирликлар, давлат кўмиталари).

3) ижро ҳокимияти органлари ваколатларининг ҳажми ва хусусиятига кўра, улар қуйидагиларга бўлиниши мумкин:

а) умумий ваколатли давлат органлари. Бу гуруҳ давлат органларига - Ўзбекистон Республикасининг Вазирлар Маҳкамаси ва ҳокимларни киритиш мумкин. Бу давлат органлари, ваколат доирасида, барча соҳаларга тааллуқли бўлган қарорларни қабул қилишлари мумкин. Масалан, амалдаги қонунчиликда, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг иқтисодий, ижтимоий-маданий жараёнларни бошқариши кўрсатиб ўтилган бўлиб, унинг ваколоти мана шу соҳалар доирасида амалга оширилади;

б) соҳавий ваколатга эга бўлган давлат органлари. Бу давлат органларини икки гуруҳга бўлиш мумкин: биринчидан, бир соҳа бўйича ваколатли давлат органлари - бу органлар ўз фаолиятини аниқ бир соҳа бўйича амалга оширади; иккинчидан, соҳалараро ваколатли давлат органлари - бу органлар бир неча соҳалар бўйича ҳаракат қилиш ваколатига эга бўлади.

Давлат бошқарувида қонунийлик ва интизомни таъминлаш усуллари. Давлат бошқаруви фаолияти соҳасида қонунийлик принципининг ҳаракатда бўлиши – ташкилий-ҳуқуқий воситалар тизими билан таъминланади. Юридик хусусиятлари ва мазмуни жиҳатидан ҳар хил бўлган бундай воситаларнинг йиғиндиси – қонунийликни таъминлаш усулларини ташкил этади.

Қонунийликни таъминлаш – бу:

биринчидан, давлат органлари ва мансабдор шахслар фаолиятида қонунийлик талабидан чега чиқишига йўл қўймаслик;

иккинчидан, қонунбузилиши ҳолатларини ўз вақтида аниқлаш;

учинчидан, аниқланган қонунбузилиши ҳолатларини бартараф этиш;

тўртинчидан, бузилган ҳуқуқ ва қонуний манфаатларни қайта тиклаш;

бешинчидан, қонунбузилишига йўл қўйган шахсларни жавобгарликка тортиш;

олтинчидан, қонун бузилишларига йўл қўймаслик мақсадида, маълум бир чора-тадбирларни амалга ошириш.

Контрол – қонунийлик ва интизомни таъминлаш усули сифатида ёки давлат органларининг функцияси, яъни бошқарув фаолиятининг тури сифатида намоён бўлиши мумкин.

Назорат - махсус ваколатли давлат органлари томонидан ўзига бўйсинмаган объект фаолиятида қонунийлик ва интизомни таъминлаш мақсадида амалга ошириладиган бошқарув фаолиятининг бир туридир. Назорат олиб бориш жараёнида назорат остига олинган объектнинг фаолиятига фақатгина қонунийлик нуқтаи назаридан баҳо берилади. Назоратни амалга ошириш вақтида назорат остига олинган объектнинг маъмурий-хўжалик фаолиятига аралашинишга йўл қўйилмайди.

Маъмурий назорат - давлат органлари, мансабдор шахслар, давлат ва нодавлат корхона, муассаса ва ташкилотлари, шунингдек, фуқаролар томонидан умуммажбурий қоидаларга қатъий риоя этишлари устидан олиб бориладиган давлат назоратидир.

Маъмурий назорат давлатнинг бошқа назорат турларидан қуйидаги жиҳатлари билан фарқланади:

биринчидан, назорат олиб борилаётган объект фаолиятидаги қонунийликка риоя этилиши билан боғлиқдир;

иккинчидан, назоратни олиб борувчи давлат органи билан назорат остига олинган ўртасида ташкилий жиҳатдан бўйсинувнинг бўлиши шарт эмас;

учинчидан, уни амалга оширувчи давлат органлари доираси кенгрокдир;

тўртинчидан, турли ташкилий ва ҳуқуқий шаклларда амалга оширилади;

бешинчидан, назоратни олиб боришнинг махсус усулларига эга;

олтинчидан, давлатнинг маъмурий мажбурият чораларини қўллаш билан боғлиқдир.

Ижро ҳокимияти органларининг назорати. “Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тўғрисида”ги 2003 йил 29 августдаги Ўзбекистон Республикаси қонуни га биноан Ўзбекистон Республикасининг Вазирлар Маҳкамаси – Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати - Ўзбекистон Республикасида иқтисодиётнинг, ижтимоий ва маънавий соҳанинг самарали фаолиятига раҳбарликни, Ўзбекистон Республикаси қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишлари ижросини таъминловчи ижро этувчи ҳокимият органидир.

Қонуннинг 7-моддасига биноан, Вазирлар Маҳкамаси - вазирликлар, давлат кўмиталари, идоралар ва давлат бошқаруви бошқа органларининг фаолияти устидан назоратни амалга оширади.

Вазирлар Маҳкамаси вазирликлар, давлат кўмиталари, идоралар ҳамда

давлат ва хўжалик бошқаруви бошқа органларининг ҳужжатлари амалдаги қонун ҳужжатларига зид бўлган ҳолларда уларни бекор қилиш ҳуқуқига эга. (Вазирлар Маҳкамаси тўғрисидаги батафсил маълумотлар, дарсликнинг 9-боби, 5-параграфида берилган.)

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг қарорлари ва топшириқлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари, фармойишлари ва топшириқлари ҳамда унинг Аппарати топшириқлари, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ва унинг Президиуми қарорлари ва топшириқларининг таркибий бўлинмалар томонидан ўз вақтида ижро этилиши юзасидан назоратни ташкил этишни таъминлаш мақсадида – Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Аппаратининг Назорат бўлими ташкил этилди. Назорат бўлими ўз фаолиятини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 2 декабрдаги 564-сонли қарори га биноан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Аппаратининг Назорат бўлими тўғрисида”ги Низом асосида амалга оширади.

Ушбу Низомга биноан, Назорат бўлими ўз фаолиятини Ўзбекистон Республикасининг Бош вазири раҳбарлигида амалга оширади. Бўлим ўз фаолиятини – Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Аппаратининг бошқа таркибий бўлинмалари, давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, бошқа органлар ва ташкилотлар билан ўзаро ҳамкорликда амалга оширади.

Нazorat бўлимининг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

1) Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг қарорлари ва топшириқлари, Ўзбекистон Республикаси Президенти фармонлари, қарорлари, фармойишлари ва топшириқлари ҳамда унинг Аппарати топшириқлари, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ва унинг Президиуми қарорлари ва топшириқлари, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Аппарати Раҳбари топшириқларининг таркибий бўлинмалар томонидан ўз вақтида ижро этилиши бўйича ишларни ташкил этиш;

2) электрон иш юритиш ва ҳужжатлар айланиши тизими асосида ҳужжатлар ва топшириқларнинг ўз вақтида ижро этилишини ҳисобга олиш, уларнинг айланиши, таҳлил ва назорат қилиш ягона тизими амалга оширилишини таъминлаш;

3) Бош вазир котибияти, Бош вазирнинг ўринбосарлари аппаратлари, Вазирлар Маҳкамасининг департаментлари ва бўлимларида ижро назоратини ташкил этишга методик раҳбарлик қилиш;

4) ишларни мувофиқлаштириш ва Вазирлар Маҳкамаси Аппаратининг барча таркибий бўлинмаларида ижро интизоми аҳволини ўрганиш, мавжуд камчиликларни бартараф этишда зарур ёрдам кўрсатиш, камчиликлар тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Бош вазирини, унинг ўринбосарларини, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Аппарати Раҳбарини ва таркибий бўлинмалар раҳбарларини хабардор қилиш;

5) республика вазирликлари, идоралари ва ҳокимликларига электрон

иш юритиш ва ҳужжатлар айланиши тизимини жорий этиш асосида ҳужжатларнинг бажарилишини рўйхатга олиш, ҳисобга олиш, уларнинг айланиши, таҳлил ва назорат қилиш ягона тизимини такомиллаштириш масалаларида методик ёрдам кўрсатиш;

б) Вазирлар Маҳкамаси Аппарати таркибий бўлинмаларининг тармоқ ахборот ресурсларидан, шу жумладан Интернет ресурсларидан мақсадли ва самарали фойдаланиш бўйича ишларини мувофиқлаштириш.

Махсус ваколатли давлат органларининг назорати. Ўзбекистон Республикасининг 1998 йил 24 декабрдаги “Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилиш тўғрисида”ги қонуни га биноан хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилиш қуйидаги йўллар билан амалга оширилади:

а) текшириш, шу жумладан тафтиш, муқобил текшириш, назорат тартибида текшириш;

б) статистика ахборотларини ва бошқа ахборотларни таҳлил қилиш;

в) идора қарамоғидаги органларни текширишдан ўтказиш.

Ушбу қонунинг 3-моддасига биноан:

назорат қилувчи органлар – хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилишга қонун ҳужжатлари билан ваколат берилган вазирликлар ва идоралар;

текшириш – хўжалик юритувчи субъектлар томонидан қонунлар ҳамда ўз фаолиятини тартибга солувчи бошқа қонун ҳужжатлари қандай бажарилаётганлигини назорат қилувчи органларнинг бир марта назорат қилиши;

текширишларни қайд этиш дафтари – ўтказилган текширишлар тўғрисидаги ахборот ёзиб қўйиладиган махсус дафтар;

тафтиш – молия ва солиқ масалалари бўйича қонун ҳужжатларига риоя этилиши, солиқ, давлат статистика органларига ҳамда банкларга тақдим этиладиган ҳисобга олиш ва ҳисобот ишларининг тўғрилиги устидан назоратни амалга ошириш мақсадида хўжалик юритувчи субъектларнинг бухгалтерлик, молия ва бошқа ҳужжатларини текшириш;

муқобил текшириш – операциялар бирлиги туфайли ўзаро боғлиқ бўлган ва турли хўжалик юритувчи субъектлардаги ёки бир хўжалик юритувчи субъектнинг турли бўлинмаларидаги ҳужжатларни таққослашдан иборат текширув;

назорат тартибида текшириш – хўжалик юритувчи субъектларнинг илгариги текширишда кўрсатилган қоидабузарликларни бартараф этиши устидан назорат қилувчи органлар амалга оширадиган текшириши ҳисобланади.

Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилиш, қуйидаги асосий принциплар асосида амалга оширилади:

1) назорат қилувчи органлар фаолиятида қонунийлик, холислик ва ошкоралик;

2) юридик ва жисмоний шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш;

3) хўжалик юритувчи субъектларнинг фаолиятига аралашмаслик.

Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текшириш назорат қилувчи органларнинг мансабдор шахслари томонидан амалга оширилади. Назорат қилувчи органларнинг мансабдор шахслари Қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда аттестациядан ўтказилишлари лозим.

Назорат қилувчи органлар мансабдор шахсларининг хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текширишига белгиланган намунадаги махсус гувоҳнома ва қонунда назарда тутилган асослар мавжуд бўлгани тақдирда йўл қўйилади.

Текширувга – аудиторлик ташкилотлари ва (ёки) экспертлар жалб этилгани тақдирда, назорат қилувчи органнинг мансабдор шахси томонидан назорат қилувчи орган ва аудиторлик ташкилоти ва (ёки) эксперт ўртасидаги шартноманинг кўчирма нусхаси албатта тақдим этилади. Шартномада аудитор ва (ёки) экспертнинг фамилияси, исми, отасининг исми, иш жойи ва лавозими кўрсатилган бўлиши керак. Аудитор ва (ёки) эксперт хулосасининг тўғрилиги ва унинг Қонун ҳужжатларига мувофиқлиги учун аудиторлик ташкилоти ва (ёки) экспертнинг жавобгарлиги тузиладиган шартноманинг зарурий шарти ҳисобланади. Аудиторлик текширувлари ва экспертизаларни ўтказиш харажатлари назорат қилувчи органлар ҳисобига амалга оширилади.

Назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштириш махсус ваколатли орган томонидан амалга оширилади ва у чиқарган қарорларнинг хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текширишга доир қисми назорат қилувчи органлар учун мажбурий ҳисобланади.

Махсус ваколатли органнинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

1) хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текшириш масалалари бўйича назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштириш;

2) хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текширишнинг, шу жумладан комплекс текширувлар ҳамда тафтишларнинг назорат қилувчи органлар бир-бирининг ишини такрорлашига йўл қўймайдиган мувофиқлаштирувчи режаларини ишлаб чиқиш;

3) назорат қилувчи органларнинг текширувлар ўтказишнинг мувофиқлаштирувчи режаларига риоя қилишини назорат қилиш ҳамда режадан ташқари текширувлар махсус ваколатли орган билан келишмай ўтказилишига йўл қўймаслик.

Назорат қилувчи органлар томонидан юридик шахс бўлган хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини режали текшириш, шу жумладан тафтишдан ўтказиш учун қуйидагилар асос бўлади:

а) махсус ваколатли орган ёки унинг тегишли ҳудудий бўлинмаси томонидан берилган, хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текширишни ўтказишнинг мувофиқлаштирувчи режасидан кўчирма;

б) назорат қилувчи органнинг мувофиқлаштирувчи режа асосида чиқарган буйруғи.

Прокуратура, ички ишлар ва миллий хавфсизлик хизмати органлари томонидан хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текшириш учун -

кўзғатилган жиной иш мавжудлиги асос бўлади. Бунда текширувга хўжалик юритувчи субъектнинг фақат кўзғатилган жинойт иши билан боғлиқ фаолияти қамраб олинishi мумкин бўлиб, бу ҳақда текширувни тайинлаш тўғрисидаги қарорда кўрсатилган бўлиши лозим.

Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини режадан ташқари текшириш учун – махсус ваколатли органнинг текширилаётган объект номини, текширув ўтказиш мақсади, муддатлари ҳамда уни ўтказиш сабабларининг асослилиги кўрсатилган ҳолда режадан ташқари текшириш ўтказиш тўғрисида чиқарган қарори, шунингдек, текширишни амалга оширувчи тегишли мансабдор шахслар таркиби ва текширувни ўтказиш муддатлари кўрсатилган буйруғи асос бўлиб хизмат қилади.

Ҳозирги замон маъмурий ҳуқуқи ҳуқуқ тармоғи ва Ўзбекистон Республикаси қонунчилигининг тегишли тармоғи сифатида фаол ривожланиш даврини бошдан кечирмоқда. Ушбу ривожланиш жараёни давомида маъмурий ҳуқуқнинг тартибга солиш предмети аниқланмоқда, унинг деярли барча институтлари ва маъмурий ҳуқуқ тизимининг ўзи ҳам ислоҳ қилинмоқда. Бугунги кунда бозор иқтисодиётига ўтиш ва жамият ҳаётини эркинлаштириш жараёнларининг потенциал имкониятларини рўёбга чиқариш учун самарали фаолият кўрсатувчи давлат аппарати, амалга ошириладиган давлат функцияларини аниқ белгилаш ва уларни тегишли давлат институтлари ўртасида оптимал тақсимлаш, ижро этувчи ҳокимият тузилмаларининг ваколатларига аниқлик киритиш, уларнинг тартибга солиш-муҳофаза қилиш фаолиятининг шакллари ва усулларини такомиллаштириш талаб этилади. Юқорида белгиланган муаммоларнинг аксариятини ечиш маъмурий ҳуқуқ билан бевосита боғлиқ. Маъмурий ҳуқуқнинг, шу жумладан унинг барча институтларининг моҳияти оммавий ҳокимият органлари ва уларнинг тартибга солувчи таъсири татбиқ этиладиган ҳуқуқ субъектлари ўртасидаги муносабатларни тартибга солиш билан белгиланади. Маъмурий ҳуқуқ фани юз бераётган ўзгаришларни умумлаштиришга, янги қоидаларни таърифлашга, ислохотларнинг йўналишларини асослаш ва тақлиф этишга ҳаракат қилади. Бугунги кунда маъмурий ҳуқуқнинг тадқиқ этилиши лозим бўлган устувор вазифалар қуйидагилардан иборат:

- ижро этувчи ҳокимиятни ташкил этишни такомиллаштириш, марказда ва жойларда давлат бошқарув органларининг ҳуқуқий мақомини янада аниқроқ белгилаш;
- маъмурий-процессуал қонунчиликни янада ривожлантириш;
- давлат ва шахс ўртасидаги ўзаро муносабатларни маъмурий тартиб-таомиллар воситасида ҳуқуқий тартибга солишни ривожлантириш;
- фуқаролар ва ташкилотларнинг ҳуқуқлари амалда ҳимоя қилинишини таъминлаш учун давлат бошқаруви органлари ва уларнинг мансабдор шахслари фаолияти устидан назорат махсус тизимни ҳуқуқий тартибга солиш;
- давлатнинг самарали фаолияти, унинг иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий вазифаларни самарали ҳал қилиши мақсадида давлат хизмати тўғрисидаги қонунчиликни такомиллаштириш;

- маъмурий ҳуқуқбузарликлар сонини камайтириш ва уларни вужудга келтирувчи сабабларни бартараф этиш, шунингдек фуқаролар ва ташкилотларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини лозим даражада ҳимоя қилиш вазифаларининг муҳимлигини инобатга олган ҳолда маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчиликни такомиллаштириш;

- иқтисодиётни эркинлаштириш жараёнларининг кенгайиши ва чуқурлашуви, тадбиркорликнинг барча шакллари жадал суръатларда ривожланиши шароитида иқтисодиётни бошқариш тўғрисидаги қонунчиликни такомиллаштириш.

4. Муҳокама учун саволлар:

1. Маъмурий ҳуқуқнинг оммавий ҳуқуқ билан ўзаро муносабати нимада?
2. Маъмурий ҳуқуқнинг хусусий ҳуқуқ билан ўзаро муносабати нимада?

5. СЕМИНАР САВОЛЛАРИ:

1. Маъмурий ҳуқуқ тушунчаси ва маъмурий ҳуқуқ предметини тушунтиринг.
2. Маъмурий ҳуқуқ томонидан тартибга солинадиган ижтимоий муносабатлар доирасини очиб беринг.
3. Маъмурий ҳуқуқнинг тартибга солиш усулини изоҳланг.
4. Маъмурий ҳуқуқнинг Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқ тизимида тутган ўрни ҳақида гапиринг.
5. Давлат бошқарувида қонунийлик ва интизомни таъминлаш усуллари.
6. Давлат ҳокимияти вакиллик органларининг назорати.
7. Ижро ҳокимияти органларининг назорати.
8. Махсус ваколатли давлат органларининг назорати.

6. КАЗУС

Мактаб ўқувчиси У.нинг ота-онаси фарзандининг мактабга бориши учун етарли шароит яратиб бермаганликлари учун М. бир неча ойдан бери мактабга бора олмади. Бундан хабар топган МФЙ раиси М.нинг мактабга бориши учун етарли шароит яратиб бериб, М. нинг мактабга боришини таъминлашмаса маъмурий жавобгарликка тортилишлари ҳақида огоҳлантирди. Аммо М.нинг ота-онаси ҳозирда ишсиз бўлганликлари учун М.нинг мактабга олиб бориш билан боғлиқ харажатларини таъминлай олмаётганлигини айтди.

Мазкур вазиятда М.нинг таълим олиш ҳуқуқи таъминланмаётганлиги учун М.нинг ота-онасини маъмурий жавобгарликка тортиш мумкинми?

Мазкур ҳолатни амалдаги қонун ва қонуности ҳужжатлари билан асослантирилган ҳолда ҳуқуқий ечимини ёзинг.

Фуқаро И. Тошкент шаҳридаги олийгоҳларидан бирига имтиҳон

натижаларига кўра ўқишга қабул қилинди. Ўқув йили бошлангач талаба И. олийгоҳга қарашли талабалар турар жойида жой етишмаганлиги боис Юнусобод туманидаги қариндоши фуқаро Б.нинг уйида вақтинча рўйхатдан ўтмаган ҳолда истиқомат қила бошлади. Бир ой муддат ўтгач мазкур ҳудуд участка нозири томонидан паспорт тизими бўйича текширув ўтказилиши натижасида талаба И. ўз қариндоши фуқаро Б.нинг уйида яшаши паспорт тизими қоидаларини бузиш деб топилиб фуқаро Б.га ва талаба И.га нисбатан маъмурий жавобгарлик чораси қўлланди. Мазкур ҳолат бўйича қуйидаги саволларга ҳуқуқий асослантирилган ҳолда жавоб беринг.

1. Тошкент шаҳрида фуқароларни вақтинча рўйхатдан ўтган ҳолда яшашини тартибга солувчи қандай қонун ёки қонуности ҳужжатлари мавжуд?

2. Тошкент шаҳрида фуқароларни вақтинча рўйхатдан ўтган ҳолда яшашини назорат қилиш қайси давлат органи ваколати доирасига киришини ҳуқуқий асосланган ҳолда ёритиб беринг.

3. Тошкент шаҳрида жойлашган олий таълим муассасаларида таълим олаётган талабаларни вақтинча рўйхатга олиш бўйича муносабатларни тартибга солувчи алоҳида меъёрий ҳужжатлар мавжудми?

4. Талаба И. ва фуқаро Б. нинг ҳатти-ҳаракатларида маъмурий ҳуқуқбузарликнинг аломатлари борми агар бор бўлса асосланг.

5. Участка нозирининг ҳатти-ҳаракатлари қонунийми? Агар шу талаба ўрнида сиз бўлсангиз ўзингизни биронбир ҳуқуқий асосга кўра ҳимоя қила оласизми?

7. МУСТАҚИЛ ЎҚИШ УЧУН АДАБИЁТЛАР:

1) Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2010 йил 12 ноябрдаги Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги “Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси” тўғрисидаги маърузаси // Халқ сўзи 2010 йил 13 ноябрь сони.

2) Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2010 йил 7 декабрдаги Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг 18 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги “Мамлакатимизни модернизация қилиш йўлини изчил давом эттириш-тараққиётимизнинг муҳим омилидир” деб номланган маърузаси // “Халқ сўзи” газетаси. 2010 йил 8 декабрь, №236 (5151).

3) Алимов Х.Р., Соловьева Л.И. и др. Административное право Республики Узбекистан. Учебник для юридических вузов. - Т.: Адолат, 1998. – 484 с.

4) Алимов Х.Р., Махмудов А.А., Исмоилов Н.Т. Маъмурий ҳуқуқ. Дарслик. 2-нашр. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2003.— 367 б.

5) Хамедов И. Административное право. Учебник.- Т.: УМЭД, 2004. – 234 с.

6) Эркин Хожиев, Тўлқин Хожиев. Маъмурий ҳуқуқ: Бакалавриятнинг 5380100 - Юриспруденция йўналиши талабалари учун дарслик – Т.: 2006. – 800 б

7) Erkin Hojiyev, To'qin Hojiyev. Ma'muriy huquq. Darslik. – Т.: “Fan va texnologiya”, 2008. – 608 b.

8) Ma'muriy huquq: Darslik / X.T. Odilqoriyev, I.Ismailov, N.T. Ismailov va boshq.; prof. X.T. Odilqoriyev va B.E.Qosimovning umumiy tahriri ostida. – Т.: O'zbekiston Respublikasi PV Akademiyasi, 2010. – 640 b.

9) F.Хакимов. “Маъмурий ҳуқуқ” фанидан ўқув-услубий мажмуа. – Т.: ТДЮИ нашриёти, 2011.

4-мавзу. Халқаро ҳуқуқ ва давлат ички ҳуқуқининг ўзаро нисбати

Режа:

1. Халқаро ҳуқуқ ва давлат ички ҳуқуқи нисбатига оид назариялари
2. Халқаро ҳуқуқ ва давлат ички ҳуқуқининг ўзаро таъсири
3. Халқаро ҳуқуқ нормаларининг миллий ҳуқуққа имплементацияси

1. МАЪРУЗАНИНГ НАТИЖАЛАРИ:

Маърузанинг мақсади:

Маърузада халқаро ҳуқуқнинг миллий ҳуқуқга ва миллий ҳуқуқнинг халқаро ҳуқуқга нисбати, ушбу масалаларга оид халқаро-ҳуқуқий назарияларни ўрганиш. Халқаро ҳуқуқда халқаро нормаларнинг миллий ҳуқуққа имплементация жараёни тўғрисида ўзаро фикр алмашиш. .

Маъруза натижасида талаба:

-маъруза юзасидан тегишли тушунча, билим, кўникма ва тажрибага эга бўлиш имкониятига эга бўлади;

-маъруза бўйича тегишли мисоллар ва масалалар устида ишлаш, ўз муносабатини билдириш, тегишли моддий ва процессуал қонун нормаларини кўллаш олиш кўникмасига эга бўлади;

-ўз жавобини асослаш, танқидий фикрлаш, оппонентни эшитиш кўникма ва қобилиятини шакллантиришга эришилади;

-тарқатма материалларни ўрганиш, ўз муносабатини билдириш кўникмасига эга бўлади.

2. МАВЗУ БЎЙИЧА ДАРС ОЛИБ БОРИШ МЕТОДИКАСИ:

✓ Маърузани ўтиш жараёнида технологик харитада кўрсатилган ахборот-коммуникатив ва замонавий педагогик технологиялардан фойдаланилиши назарда тутилади;

✓ Маъруза мавзусининг долзарблиги, ўрганилганлик даражаси, бу соҳада амалга оширилаётган ислохотлар мазмуни ҳақида тушунча берилади;

✓ Мавзуга оид миллий ва халқаро норматив ҳужжатлар билан таништирилади ва таҳлил қилинади;

✓ Режа асосида слайдлар ёрдамида ушбу мавзуга оид тушунча ва атамалар, назарий қарашлар тушунтирилади;

✓ Мунозарали (назарий) саволлар ўртага ташланади ва уларга баҳо берилади;

✓ Зарурият туғилганда, масала ва саволлар уйга топшириқ сифатида берилади;

✓ Асосий тушунчалар, савол-жавоблар умумлаштирилиб, маърузага яқун ясалади.

3. МАЪРУЗАНИНГ АСОСИЙ МАСАЛАЛАРИ:

1. Халқаро ҳуқуқ ва давлат ички ҳуқуқи нисбатига оид назариялари
Халқаро ва миллий ҳуқуқ турли соҳаларда амал қиладиган бир-бирига

бўйсунмайдиган мустақил ҳуқуқ тизимлари ҳисобланади. Халқаро ҳуқуқ ва давлатларнинг миллий ҳуқуқи ўртасида қатор муҳим фарқлар бўлишига қарамай, бу икки ҳуқуқ тизими ўзаро мутаносиб бўлиб, бири иккинчисига сезиларли таъсир кўрсатади. Бунда ўзаро таъсирнинг кўринишлари ва хусусияти, халқаро ҳуқуқ ва давлат ички ҳуқуқи ўртасидаги муносабатлар масаласига ҳар хил ёндашувлар шаклланган. Уларни икки йўналишда гуруҳлаш мумкин.

XIX аср охирида пайдо бўлган **дуалистик назария** халқаро ҳуқуқ ва давлат ички ҳуқуқининг ўзига хослигига асосланади ҳамда уларни тартибга солиш объектлари, ҳуқуқий муносабатлар субъектлари таркиби ва юридик нормалари пайдо бўлиши манбалари ҳар хиллиги туфайли, улар бир-бирига тобе эмаслигини тасдиқлайди. Мазкур назария номоёндалари Трипсль, Анцилотти, Комаровский, Мартенс. Дуализм тарафдорлари бу икки ҳуқуқ тизими ҳар хил ҳуқуқий тартиботга хизмат қилганлиги учун ҳеч қачон ўзаро баҳслаша олмаслигини таъкидлайдилар.

Фақат вақт ўтиши билан икки тизим ўртасида ўзаро алоқанинг мавжудлиги ва усиз бу тизимларнинг ҳеч бири ўз вазифаларини муваффақиятли бажара олмаслиги ҳақида фикрлар илгари сурила бошланди. Бундай қайта йўналиш олиш «**диалектик дуализм**» деб таърифланди. У халқаро ҳуқуқнинг ички ҳуқуқдан устунлигини тан олган ҳолда, халқаро ҳуқуқ ва давлат ички ҳуқуқининг узвий боғлиқлигини эътироф этиш билан тавсифланади.

Дуалистик назариядан фарқли ўлароқ, **монистик концепция** (Лассон, Кауфман, Кельзен, Руссо ва бошқ.) кўрилаётган икки тизимнинг бирлигини асослайди, аммо уларнинг бири иккинчисидан устуворлигини тан олади. Монистик йўналишлардан бирининг қарашига кўра, халқаро ҳуқуқ гўё миллий ҳуқуқий тизимларнинг давоми ёки йиғиндиси сифатида намоён бўлади ёхуд нормалари фақат давлат ички ҳуқуқига у ёки бу тарзда киритилгандагина юридик кучга эга бўладиган «давлатнинг ташқи ҳуқуқи» давоми ҳисобланди. Монистик назариянинг бошқа йўналиши вакиллари эса, аксинча, халқаро ҳуқуқни фақат ички ҳуқуқнинг ҳаракат доирасинигина эмас, балки унинг бутун норматив қоидалари мазмунини ҳам белгиловчи юқори ҳуқуқий тизим сифатида тан олиш тарафдорларидир.

2. Халқаро ҳуқуқ ва давлат ички ҳуқуқининг ўзаро таъсири

Халқаро ҳуқуқ ва давлат ички ҳуқуқи тизимлари ўртасидаги муносабатлар соҳасидаги ҳодисаларнинг аниқ ҳолатини кўриб чиқиш хронологик нуқтаи назардан миллий ҳуқуқнинг халқаро ҳуқуққа таъсири бирламчи эканлиги тўғрисидаги хулосага олиб келади. Бу кейинчалик халқаро ҳуқуқ таркибига кирган юридик нормаларнинг аксар қисми аввал давлат ички ҳуқуқи қоидалари сифатида шаклланганлиги билан изоҳланади. Худди шундай норма яратиш жараёнининг амалга ошиши ва ҳуқуқнинг кўриб чиқиладиган икки тизимининг ўзаро таъсирига шахс ҳуқуқ ва эркинликларини тартибга солиш соҳаси мисол бўла олади. Бу соҳа аввалдан турли мамлакатларнинг қонунчилигида мустаҳкамландир.

Замонавий халқаро ҳуқуқнинг кўпгина асосий принциплари ҳам шундан гувоҳлик беради. Улар даставвал халқларнинг ўз тақдирини ўзи белгилаш, давлат ҳудудининг яхлитлиги, чегараларнинг бузилмаслиги бўйича шартнома мажбуриятларини ва бошқа шартномаларни сидқидилдан бажариш принципларини ўз ичига олган давлат ички ҳуқуқий тизимлари доирасида шаклланган ва самарали амал қилган. Халқаро ҳуқуқ томонидан миллий ҳуқуқий тизимлар доирасида пайдо бўладиган ва давлатлар фаолиятининг турли махсус соҳаларини тартибга солишга қаратилган: миллий табиий ресурслар ва бойликлар устидан давлат устунлигининг ажралмаслиги, чегаралар ўрнатиш ва чегара тартибини қўллаб-қувватлаш, чегараолди ҳудудлардан фойдаланишни тартибга солиш, экологик хавфсизликни таъминлаш ва бошқа ишларда халқаро ҳамкорлик каби норматив мазмундаги қоидаларни қабул қилиш асосли равишда таъкидланади.

Баъзи назариётчиларнинг фикрича, халқаро ҳуқуқнинг давлат ички ҳуқуқига таъсири халқаро ҳуқуқ ахлоқ қоидаларининг давлат ички ҳуқуқи норматив ҳужжатларида мустаҳкамланиши орқали трансформация қилинишида намоён бўлади. Шунини таъкидлаш зарурки, сўнгги пайтларда бу концепция тарафдорлари юқорида келтирилган иборанинг асослилиги тўғрисида сўз юрита бошладилар. Гап шундаки, улар халқаро-ҳуқуқий нормаларнинг миллий ҳуқуққа ўтиши асл трансформацияда содир бўладиганидек, бошланғич норматив материалнинг йўқолиши билан бирга кечмаслигини тушуниб етдилар.

Энди улар бу ерда ўзгаришнинг формал юридик-техник усули эмас, балки давлат томонидан миллий ҳудуд ичида халқаро-ҳуқуқий мажбуриятнинг бажарилишини таъминлаш мақсадида қўлланиладиган барча чоралар йиғиндиси назарда тутилишини тасдиқламоқдалар. Шундай бўлса-да, «трансформизм»нинг қатъий тарафдорлари давлат ички ҳуқуқи тизимининг халқаро ҳуқуқ нормаларини англаши тўғрисида фақат бундай нормаларнинг миллий нормалар сифатида қайта қабул қилинишини кўрсатувчи махсус қонун чиқарилгандан сўнггина гапириш мумкин, деган фикрдалар.

Бу масалаларда давлатларнинг реал ички амалиёти баён қилинган концепцияга мос келмаслиги сабабли, ҳозирда доктринага кўпроқ аниқликлар киритилмоқда. Уларга кўра, халқаро ҳуқуқ нормаларининг миллий ҳуқуққа қўшилиши фақат одатда конституция ёки бошқа қонун ҳужжатларида мавжуд бўлган «асосий ҳавола» асосида амалга оширилиши мумкин.

Ҳозирги замон халқаро ҳуқуқи амалиётида халқаро ҳуқуқ тизими қоидаларини давлат ички ҳуқуқида амалга ошириш жараёни (ёки халқаро ҳуқуқ нормаларини миллий ҳуқуқ тизимларида қўллаш) халқаро ҳуқуқ нормаларининг ҳаётга татбиқ этилиши ёки «ҳуқуқни амалга оширишни» англатувчи «имплементация» атамаси билан белгилаш қабул қилинган. Бу мақсадда қадимдан бизгача етиб келган инкорпорация механизмлари (яъни давлат ички қонун чиқариш ҳужжатида халқаро ҳуқуқ нормаларининг аниқ, айна матн ҳолида акс эттирилиши) ёки рецепциялаш (халқаро шартнома нормасини умумий шаклда ички қонунда акс эттирилиши)дан

фойдаланилади.

Ички давлат ҳуқуқи ва халқаро ҳуқуқнинг ўзаро алоқадорлиги шундаки, халқаро ҳуқуқ давлатларнинг Конституциявий тузуми билан, давлатлар ва халқаро муносабатларнинг бошқа субъектлари билан ўзаро муносабатларда давлат иродасини ифодалашга ваколатли давлат ҳокимияти органлари тизими билан, шунингдек, ҳар қандай давлатнинг ички иши ҳисобланадиган ва одатда халқаро ҳуқуқий муносабатларни тартибга солиш доирасига кирмайдиган ишларнинг мавжудлиги билан ҳисоблашишга мажбурдир.

Ички давлат ҳуқуқи давлатнинг мажбуриятларини мустаҳкамловчи, маълум ҳолларда ушбу давлатнинг миллий ҳуқуқда акс эттирилиши лозим бўлган халқаро ҳуқуқий меъёрларнинг мавжудлиги билан ҳисоблашади.

Халқаро ҳуқуқ ва ички давлат ҳуқуқи бир-биридан алоҳида мавжуд бўлмайди. Халқаро ҳуқуқ меъёрларини ишлаб чиқишга миллий ҳуқуқий тизимлар таъсир кўрсатади, у давлатнинг ташқи сиёсати ва дипломатиясида ўз ифодасини топади.

Халқаро ҳуқуқ, ўз навбатида миллий қонунчиликнинг ривожланишига катта таъсир кўрсатади.

Халқаро ҳуқуқ меъёрлари ўз субъектлари учун, яъни энг аввало давлатлар учун ҳуқуқ ва мажбуриятлар туғдиради. Давлатнинг расмий органлари, унинг юридик ва жисмоний шахслари эса бевосита халқаро ҳуқуқ меъёрларига бўйсунмайдилар, чунки унинг субъекти бўлиб ҳисобланмайдилар. Халқаро мажбуриятларнинг ички давлат ҳуқуқи даражасида реал амалга оширилишини таъминлаш учун халқаро-ҳуқуқий меъёрларни миллий қонунларда мустаҳкамлаш, яъни трансформация қилиш чоралари кўрилади.

Кўпгина давлатларнинг, шу жумладан, Ўзбекистон Республикасининг қонунларида шундай қоида мустаҳкамлаб қўйилган, унга кўра давлатларнинг ички қонуни билан халқаро шартномалари ўртасида зиддият мавжуд бўлса, халқаро шартномалар устуворликка эга бўлади. Бундай қоида халқаро ҳуқуқда давлатларнинг ички ҳуқуқий қоидалари устидан устуворлиги деб аталади. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 7-моддасида шундай дейилган: «Агар халқаро шартномалар ва битимларда фуқаролик қонунчилигидагидан бошқача тарзда назарда туғилган бўлса халқаро шартномалар ва битимлардаги қоидалар қўлланилади». Мазкур қоида Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексининг «Халқаро шартномалар, конвенциялар ҳамда Ўзбекистон Республикаси меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг нисбати» деб номланган 10-моддасида ўзгачароқ баён этилган: «Агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасида ёки Халқаро Меҳнат Ташкилотининг Ўзбекистон томонидан ратификация қилинган конвенциясида ходимлар учун меҳнат тўғрисидаги қонунлар ёки бошқа норматив ҳужжатларга нисбатан имтиёзлироқ қоидалар белгиланган бўлса, халқаро шартнома ёки конвенциянинг қоидалари қўлланилади.

Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномаларининг ёки Халқаро Меҳнат Ташкилотининг Ўзбекистон томонидан ратификация қилинган конвенциясининг қоидалари меҳнатга оид муносабатлар бевосита қонун

хужжатлари билан тартибга солилмаган ҳолларда ҳам қўлланилади”.

3. Халқаро ҳуқуқ нормаларининг миллий ҳуқуққа имплементацияси

Халқаро ҳуқуқ нормаларининг миллий ҳуқуққа кириб келиш жараёни халқаро ҳуқуқ нормаларининг миллий ҳуқуқ нормаларига айланишини кўзда тутган ҳолда, одатда, трансформация деб аталади. Бунда халқаро ҳуқуқий норма ўз мазмунини сақлаб қолсада, унинг шакли баъзан ўзгаради. Шу боис, бу ўринда имплементация, яъни халқаро ҳуқуқ нормаларининг миллий ҳуқуқ нормаларига кириб бориши ҳақида ҳам сўз боради. Трансформация куйидагича бўлиши мумкин:

биринчидан, умумий – бунда давлатнинг ўзи қабул қилган халқаро-ҳуқуқий нормаларнинг барчаси ёки айрим турлари мамлакат ҳуқуқининг узвий қисми эканини белгилайди;

иккинчидан, индивидуал – бунда алоҳида халқаро-ҳуқуқий нормалар ёки нормалар гуруҳи махсус ҳужжат орқали мамлакат ҳуқуқига киритилади;

учинчидан, бевосита – бунда халқаро шартнома қоидаси, халқаро шартнома қабул қилинганлиги тўғрисидаги ҳужжатнинг тўғридан тўғри таъсир кучи натижаси ўлароқ, миллий ҳуқуқдан устунлик қилувчи қоида асосида юзага келади. Айни чоғда, халқаро ҳуқуқ нормаси давлат миллий ҳуқуқининг узвий қисми сифатида қўлланиши учун у ўз ўзидан ижро этиладиган бўлиши лозим;

тўртинчидан, билвосита – бунда халқаро шартнома асосида шартнома мазмунини ўзида акс эттирувчи миллий норматив ҳужжат чиқарилади.

Имплементациянинг алоҳида тури – ҳавола этиш бўлиб, у қонунда муайян қоидаларни тегишли халқаро шартномага мувофиқ равишда қўлланиши ёки тегишли вазиятда муайян халқаро шартноманинг қўлланиш зарурлиги қайд этилган ҳолатларни назарда тутади.

Миллий ҳуқуққа киритилган нормалар алоҳида мавқега эга бўлади. Мамлакат ҳуқуқий тизимининг узвий қисми сифатида улар ўз мақсад ва принципларига мос равишда, шунингдек унда белгиланган процессуал тартибга мувофиқ тарзда қўлланилади.

Келгусида бундай халқаро-ҳуқуқий норма ўз таркибидан олинган халқаро шартнома тақдиридан мустақил ҳолда мавжуд бўлади. У халқаро шартнома тўхтатилганидан кейин ҳам амал қилиб қолавериши мумкин.

Трансформация давлатда махсус қонун чиқариш ёки ушбу давлат ҳудудида халқаро шартнома кучда эканини ва барча шахслар унинг талабларига риоя этишга мажбур эканини қонунлар асосида эълон қилиш йўли билан рўёбга чиқарилиши мумкин.

Халқаро ҳуқуқ миллий қонун чиқарувчи ҳокимиятни амалга оширишга ҳам ўз таъсирини кўрсатади. Миллий қонун чиқарувчи ҳокимият халқаро ҳуқуққа зид келадиган қонунлар чиқара олмайди. Қонун чиқарувчи ҳокимият давлатнинг зиммасидаги халқаро мажбуриятлар билан чеклаб қўйилгандир – у халқаро ҳуқуқ нормаларини рўёбга чиқариш учун зарур қонунлар чиқаришга мажбур.

Халқаро ҳуқуқнинг миллий, шу жумладан конституциявий ҳуқуққа

таъсирининг кучайиб бориши халқаро мажбуриятлар мамлакат конституциясига мувофиқлигини назорат қилишнинг янги шакллари яратилишига сабаб бўлади. Бунда тобора кенг урф бўлиб бораётган конституциявий судлар муҳим ўрин тутиб, уларинг асосий вазифаси қонун ҳужжатларининг конституцияга нечоғли мос эканини кузатиб боришдан иборат.

Муҳокама учун саволлар:

1. Халқаро ҳуқуқнинг давлатларнинг ички (миллий) ҳуқуқи билан мутаносиблигининг ўзига хос хусусиятлари нималарда намоён бўлади.
2. Халқаро ва миллий ҳуқуқнинг нисбатига оид назарияларни ҳозирги кунга қўллаган ҳолда тушунтиринг.
3. Ратификация қилинган халқаро шартномалар нормаларини Ўзбекистон миллий қонунчилигига имплементация қилиш механизмини ёритинг.
4. Ўзбекистон томонидан ратификация қилинган шартнома қоидалари ҳуқуқий муносабатлар бевосита қонун ҳужжатлари билан тартибга солинмаган ҳолларда ҳам қўлланилади. Муҳокама қилинг.
5. Умум эътироф этилган халқаро ҳуқуқ нормалари миллий ҳуқуқ нормаларидан устуворлиги тан олинади, бироқ давлатнинг расмий органлари, унинг юридик ва жисмоний шахслари эса бевосита халқаро ҳуқуқ меъёрларига бўйсунмайдилар. Мазкур ҳолатни тушунтиринг.

4. СЕМИНАР САВОЛЛАРИ:

1. Халқаро ҳуқуқ ва миллий ҳуқуқнинг ўзаро алоқаси ва нисбати.
2. Ҳозирги даврда халқаро ҳуқуқнинг миллий ҳуқуққа ва миллий ҳуқуқнинг халқаро ҳуқуққа таъсири.
3. Ўзбекистон Республикасида халқаро ҳуқуқий нормаларнинг миллий ҳуқуққа имплементацияси.

5. ЎҚИШ УЧУН АДАБИЁТЛАР:

1. Конституция Республики Узбекистан. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги тўғрисидаги 1991 йил 31 август кундаги Қонуни./ Инсон ҳуқуқлари. - Т.: Ўзбекистон, 1997. Б.260.
3. Ўзбекистон Республикасининг ташқи сиёсий фаолияти концепцияси тўғрисидаги Қонуни. Ведомости Олий Мажлиса Республики Узбекистан 2012, №9/1 (1437, ст.239).
4. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари тўғрисидаги Қонуни./ Ўзбекистон янги қонунлари. -Т.: Адолат, 1996. -Б.224.
5. Саидов А.Х. Халқаро ҳуқуқ. Дарслик. – Т.: ТДЮИ. – Б. 325.
6. Одилқориев Х.Т., Очиллов Б.З. Ҳозирги замон халқаро ҳуқуқи. Дарслик. – Т. ЖИДУ. – Б. 554.
7. Международное публичное право/ под ред. Х.Т. Адилкариева Т.: ТГЮИ 2002, 2003.

8. Лукашук И.И. Международное право.(Общая часть)- М.: Велби, 2010.
9. Куртис Ф.Дж. Добблер. Изучение международного права прав человека. –Т.: ТГЮИ. 2004.
10. Юлдашева Г. Гафурова Н. Борсиева З. “Инсон ҳуқуқлари”. Дарслик. – Т.: 2014. Юлдашева Г. Гафурова Н. Борсиева З. “Права человека”. Учебник. – Т.: 2014.
11. Юлдашева Г. Трансформация международно-правовых норм в национальное законодательство. //Давлат ва ҳуқуқ.- 2001. -№3.-Б.70-71.
12. Умарахунов И.М. Ўзбекистон Республикасининг халқаро қонунчиликдаги иштироки//Международные отношения.-2001.-№1.-Б.52-54.
13. Умарахунов Э. Современное развитие права международных договоров в Республике Узбекистан//Давлат ва ҳуқуқ. -2003. №2.С.65-69.
14. Юлдашева Г. Некоторые вопросы теории имплементации международно правовых норм по правам человека национальное законодательство// Общественные Науки в Узбекистане.- № 9-10.- 1999.- С. 32-36.
15. Юлдашева Г. Гафурова Н. Борсиева З. “Право международных организаций” человека”. Учеб. пособие. – Т.: ТДЮИ, 2013.
16. Права человека: Единство общечеловеческого и национального: Сборник международных договоров и Законов Республики Узбекистан: Том 1/ Сост. А.Х.Саидов. - Ташкент: ИПК «Шарк», 1995. - 474 с. - (Серия: Сравнительное правоведение. Том 3).
17. Узбекистан и международные договора по правам человека: Сборник международных договоров по правам человека, к которым присоединилась Республика Узбекистан/ Национальный Центр Республики Узбекистан по Правам Человека. -Т.: Адолат.1998. - 624 с.
18. БМТ Низоми ва Халқаро Суд Статути –Т.: БМТнинг Ўзбекистондаги ахборот маркази, 2002. 85 б.
19. Европада Хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилотининг инсонийлик мезонлари бўйича ҳужжатлари./ Масъул муҳаррир: А.Х.Саидов- ю.ф.д., проф.-Т.: Инсон ҳуқуқлари бўйича ЎзР.Миллий Маркази, 2005.-168 б. Действующее международное право. Составители – Колосов Ю.М. и Кривчикова Э.С., тт 1-3, М., 1996-1997.

5-мавзу. Инсон ҳуқуқлари бўйича шартномаларини амалга оширишнинг ўзига хос хусусиятлари.

Режа:

1. Инсон ҳуқуқларининг миллий қонунчиликда мустаҳкамланиши
2. Инсон ҳуқуқларининг халқаро ҳуқуқда мустаҳкамланиши
3. Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро ҳуқуқ нормаларининг устуворлиги

1. МАЪРУЗАНИНГ НАТИЖАЛАРИ:

Маърузанинг мақсади:

Инсон ҳуқуқларининг миллий қонунчиликда ва халқаро ҳуқуқда мустаҳкамланишини ўрганиш. Инсон ҳуқуқларини халқаро ҳуқуқий ва миллий ҳуқуқий ҳимоя қилиш механизмлари ҳақида суҳбатлашамиз.

Маъруза натижасида талаба:

-маъруза юзасидан тегишли тушунча, билим, кўникма ва тажрибага эга бўлиш имкониятига эга бўлади;

-маъруза бўйича тегишли мисоллар ва масалалар устида ишлаш, ўз муносабатини билдириш, тегишли моддий ва процессуал қонун нормаларини кўллаш олиш кўникмасига эга бўлади;

-ўз жавобини асослаш, танқидий фикрлаш, оппонентни эшитиш кўникма ва қобилиятини шакллантиришга эришилади;

-тарқатма материалларни ўрганиш, ўз муносабатини билдириш кўникмасига эга бўлади.

2. МАВЗУ БЎЙИЧА ДАРС ОЛИБ БОРИШ МЕТОДИКАСИ:

✓ Маърузани ўтиш жараёнида технологик харитада кўрсатилган ахборот-коммуникатив ва замонавий педагогик технологиялардан фойдаланилиши назарда тутилади;

✓ Маъруза мавзусининг долзарблиги, ўрганилганлик даражаси, бу соҳада амалга оширилаётган ислоҳотлар мазмуни ҳақида тушунча берилади;

✓ Мавзуга оид халқаро ҳуқуқий ва миллий ҳуқуқий ҳужжатлар билан таништирилади ва таҳлил қилинади;

✓ Режа асосида слайдлар ёрдамида ушбу мавзуга оид тушунча ва атамалар, назарий қарашлар тушунтирилади;

✓ Мунозарали (назарий) саволлар ўртага ташланади ва уларга баҳо берилади;

✓ Зарурият туғилганда, масала ва саволлар уйга топшириқ сифатида берилади;

✓ Асосий тушунчалар, савол-жавоблар умумлаштирилиб, маърузага яқун ясалади.

3. МАЪРУЗАНИНГ АСОСИЙ МАСАЛАЛАРИ:

1. Инсон ҳуқуқларининг миллий қонунчиликда мустаҳкамланиши.

Инсон ҳуқуқларини эълон қилишнинг ўзи билан иш битмайди. Энг асосий муаммо бу ҳуқуқларни амалга оширишда намоён бўлади. Бинобарин,

инсон ҳуқуқларининг амалга оширилиши мамлакатнинг иқтисодий ва ижтимоий тараққиёти, демократиянинг даражаси ҳамда қонунийлик ҳолатига боғлиқдир. Бошқача қилиб айтганда, қонун чиқарувчи амалга оширилиши учун зарур ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий омилларга эга бўлган инсон ҳуқуқлари ва эркинликларинигина қонун йўли билан мустаҳкамлаб бериши мумкин. Давлат инсоннинг табиий ҳуқуқларини, шунингдек, мамлакатнинг иқтисодий ривожланиш даражаси реал тарзда тақозо этадиган ва қафолатлай оладиган бир туркум ҳуқуқларни мустаҳкамлаб бериш масъулиятини ўз зиммасига олиши керак.

Инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари ҳажмини қонун чиқарувчи сунъий равишда «пасайтириши» ёки «ошириши» мумкин эмас, негаки, бу нарса табиий ҳуқуқ принциплари ва нормалари (тенглик, озодлик, яшаш ҳуқуқи ва шу кабилар) билан, одамларнинг ижтимоий жиҳатдан ўзаро боғлиқлиги билан чамбарчас пайваста бўлиб кетади.

Инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳуқуқий мақомнинг таркибий қисми сифатида қараб, конституциявий ҳуқуқлар ва эркинликлардан ташқари, миллий қонун ҳужжатлари ҳамда инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро шартномалардан келиб чиқадиган ҳуқуқларнинг бутун мажмуини ҳам ҳуқуқий мақомга киритиш зарур.

2. Инсон ҳуқуқларининг халқаро ҳуқуқда мустаҳкамланиши.

Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги асосий принциплар ва нормалар шу соҳадаги турли халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар ва битимларда ўз инъикосини топиши турган гап. Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро ҳуқуқнинг бу ҳужжат ва битимларда мужассам бўлган умум эътироф этилган принциплари ва нормалари универсаллик хусусиятини касб этмоқда. Ана шу принцип ва нормалар бундай **халқаро шартномаларни ратификация** қилган давлатлар учун мажбурийлик хусусиятига эга бўлади ва айни вақтда халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган нормасилигича қолаверади. Бунинг устига кўпгина давлатларда конституцияга кўра, мазкур принцип ва нормаларга **миллий ҳуқуқнинг таркибий қисми** деб қарайдилар. Шу зайл ягона комплекс ташкил топади, янада аниқроқ қилиб айтиладиган бўлса, ўзида инсон ҳуқуқлари билан эркинликларини акс эттирувчи миллий ва халқаро нормаларнинг ўзаро боғлиқ тизими шакл ҳамда сайқал топади.

3. Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро ҳуқуқ нормаларининг устуворлиги. Инсон ҳуқуқлари бўйича умум эътироф этилган халқаро нормаларнинг шу соҳадаги миллий ҳуқуқ нормаларига нисбатан устуворлик принципига эга эканлигини алоҳида таъкидлаш ўринлидир.

Яна шунга ҳам эътибор бериш лозимки, БМТ Бош Ассамблеяси томонидан 1948 йил 10 декабрда қабул қилинган Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси ҳозирги вақтда императив хусусиятга эга бўлган ҳужжат ҳисобланади. Декларацияда эълон қилинган инсоннинг фундаментал ҳуқуқлари *jus cogens* нормаси кучига эга бўлиб қолмоқда. Баъзи давлатларда (АҚШ, Франция) халқаро шартнома нормалари миллий ҳуқуқнинг таркибий қисмига айланиб қолишини кўзлаб, бу нормаларнинг бажарилиши учун шартнома ратификация қилинишини зарур шарт деб қарайдилар. Лекин

халқаро-ҳуқуқий ҳужжатларнинг, хусусан, инсон ҳуқуқлари бўйича шундай ҳужжатларнинг ҳамма нормалари ҳам ўз-ўзича бажарилаверади, деб бўлмайди. Уларнинг **бажарилишини таъминлашнинг бирдан-бир йўли тегишли қонун қабул қилишдир**. Шундай бўлса-да, халқаро ҳуқуқнинг инсоннинг ҳуқуқий мақомини тартибга солувчи умум эътироф этилган принциплари тобора кўпроқ универсал бўлиб бормоқда, яъни халқаро ҳамжамиятнинг барча қатнашчи давлатлари учун мажбурий нормаларга айланмоқда.

Ҳозирги босқичда инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро-ҳуқуқий шартномаларнинг давлатларнинг миллий қонун ҳужжатларига таъсири доираси анчагина кенгайган. Давлат инсоннинг ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш мажбуриятини ўз зиммасига олади ҳамда фуқаролардан муайян хулқ-атвор ва юриш-туриш доирасидан четга чиқмасликни талаб этади. Шу сабабли давлат фуқаролик бурч ва мажбуриятлари тизимига бўлган ўз талабларини шаклга солиб таърифлайди ҳамда уларни бажармаганлик учун юридик жавобгарлик чораларини белгилайди.

Ўзбекистон мустақилликка эришгандан сўнг ўтган қисқа давр ичида инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари тўғрисида миллий қонунчилик тизимини ташкил этувчи юздан ортиқ қонунлар қабул қилинди. Ўзбекистон Республикасининг 1992 йилдаги Конституциясида халқимиз, миллатимиз, давлатчилигимизнинг ва инсоният ҳуқуқий маданиятининг барча илғор қадриятлари чамбарчас узвий боғлиқ эканлиги ўз аксини топди. Ўзбекистон инсон ҳуқуқлари бўйича 60га яқин халқаро шартномаларга қўшилди ва улар бизнинг мамлакатимизда ҳам амал қилмоқда.

Мавзуга оид саволлар:

1. Инсон ҳуқуқлари миллий қонунчиликда қандай мустаҳкамланади?
2. Инсон ҳуқуқлари халқаро ҳуқуқ нормаларида қандай акс эттирилади?
3. Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро ҳуқуқ нормаларининг миллий қонунчиликка таъсири қандай? Ўзбекистон Республикаси мисолида изоҳлаб беринг.
4. Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро ҳуқуқ нормалари таъсирида шаклланган миллий қонунчилик нормаларини келтиринг.
5. Ратификация қилинган Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро ҳужжатдаги норма давлат томонидан бажарилмаслик оқибатларига тўхталиб ўтинг.

4. СЕМИНАР САВОЛЛАРИ:

1. Ўзбекистон Республикасида инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро шартномалар.
2. Ўзбекистон Республикасида инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро шартномаларни амалга ошириш механизмлари.
3. Ўзбекистон Республикасининг инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро ҳамкорлиги.

5. КЕЙСЛАР:

1. Келиб чиқиши хинд ҳисобланган Британия фуқароси Саваркар давлатга ҳоинликда айбланади. Уни судга топшириш учун “Морея” кемасида Ҳиндистонга жўнатилаётганида, 1910 йил 25 октябрда кема Марсель портида турган вақтида қочади. Саваркарнинг қочаётганлиги кўрган кемадаги шахслар томонидан тревога кўтарилади ва француз полициячиси уни тутиб олиб, кемага ҳеч қандай расмиятчиликка риоя қилмаган ҳолда қайтариб келтиришди. Франция Британиянинг Саваркарни қайтариб беришлигини, сўнг одатий дипломатик йўл билан уни топширилишини сўраши кераклигини билдиради. Британия бу илтимосномани бажаришни рад этади.

1. Вазиятни таҳлил этинг.

2. Ушбу вазиятда тадбиқ этилиши мумкин бўлган халқаро ҳужжатларни тушнтиринг.

3. Ҳозирги замон халқаро ҳуқуқига биноан Франция ва Британия позициясини изоҳланг.

6. ЎҚИШ УЧУН АДАБИЁТЛАР:

1. Конституция Республикаси Узбекистан. – Т.: Ўзбекистон, 2014.

2. Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги тўғрисидаги 1991 йил 31 август кундаги Қонуни./ Инсон ҳуқуқлари. - Т.: Ўзбекистон, 1997. Б.260.

3. Ўзбекистон Республикасининг ташқи сиёсий фаолияти концепцияси тўғрисидаги Қонуни. Ведомости Олий Мажлиси Республикаси Узбекистан 2012, №9/1 (1437, ст.239).

4. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари тўғрисидаги Қонуни./ Ўзбекистон янги қонунлари. -Т.: Адолат, 1996. -Б.224.

5. Саидов А.Х. Халқаро ҳуқуқ. Дарслик. – Т.: ТДЮИ. – Б. 325.

6. Одилқориев Х.Т., Очилов Б.З. Ҳозирги замон халқаро ҳуқуқи. Дарслик. – Т. ЖИДУ. – Б. 554.

7. Международное публичное право/ под ред. Х.Т. Адилқориева Т.: ТГЮИ 2002, 2003.

8. Юлдашева Г. Гафурова Н. Борсиева З. “Инсон ҳуқуқлари”. Дарслик. – Т.: 2014.

9. Куртис Ф.Дж. Добблер. Изучение международного права прав человека. –Т.: ТГЮИ. 2004.

10. Инсон ҳуқуқлари Умумжаҳон декларацияси./ Инсон ҳуқуқлари. -Т.: Ўзбекистон, 1997. -Б.260.

11. Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги Халқаро Пакт. /Инсон ҳуқуқлари. -Т.: Ўзбекистон, 1997. –Б.260.

12. Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги Пакт./ Инсон ҳуқуқлари. -Т.: Ўзбекистон, 1997. Б.260. Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги Пактга факультатив Протокол./ Инсон ҳуқуқлари. -Т.: Ўзбекистон, 1997. – Б.260.

13. Узбекистон Республикаси халқаро шартномалари тўплами 2004-2015//http://www.lex.uz/ru/pact_collection/1184

ГЛОССАРИЙ

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси – вакиллик органи сифатида қонунчилик ҳокимиятини амалга оширади. Олий Мажлис қонунчилик органи сифатида қонунларни қабул қилади, уларга ўзгартириш киритади ва зарур ҳолларда амалдаги қонунларни бекор қилади. Қонун қабул қилиш билан улар мамлакат ижтимоий ҳаётининг ҳуқуқий асосларини белгилайди.

Қонунчилик палатаси – Олий Мажлиснинг қўйи палатаси бўлиб, қонунлар қабул қилиш унинг асосий вазифаси ҳисобланади. Қонунчилик палатаси 150 депутатдан иборат таркибда иш олиб боради.

Сенат - Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиснинг Сенати ҳудудий вакиллик палатаси бўлиб, Сенат аъзоларидан (сенаторлардан) иборат. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиснинг Сенати аъзолари Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, вилоятлар, туманлар ва шаҳарлар давлат ҳокимияти вакиллик органлари депутатларининг тегишли қўшма мажлисларида мазкур депутатлар орасидан яширин овоз бериш йўли билан Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳридан тенг миқдорда - олти кишидан сайланади. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг ўн олти нафар аъзоси фан, санъат, адабиёт, ишлаб чиқариш соҳасида ҳамда давлат ва жамият фаолиятининг бошқа тармоқларида катта амалий тажрибага эга бўлган ҳамда алоҳида хизмат кўрсатган энг обрўли фуқаролар орасидан Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тайинланади.

Депутат - Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиснинг Қонунчилик палатасига сайланган ва «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси томонидан рўйхатга олинган Ўзбекистон Республикаси фуқароси депутат ҳисобланади.

Сенатор - Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиснинг Сенатига сайланган ва «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси томонидан рўйхатга олинган, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан Сенатга тайинланган Ўзбекистон Республикаси фуқароси сенатор ҳисобланади.

Парламент сўрови - Қонунчилик палатаси ва Қонунчилик палатаси депутати давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг мансабдор шахсларига уларнинг ваколатларига кирадиган масалалар юзасидан асослантирилган тушунтириш бериш ёки нуқтаи назарини баён қилиш талаби билан парламент сўрови йўллашга ҳақли.

Вазирлар маҳкамаси – Ўзбекистон Республикасининг ҳукумати Вазирлар Маҳкамаси ҳисобланиб, иқтисодиётнинг, ижтимоий ва маънавий соҳанинг самарали фаолиятига раҳбарликни, Ўзбекистон Республикаси қонунлари, Олий Мажлис қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишлари ижросини таъминлайди.

Вазирлар маҳкамасининг таркиби – Ўзбекистон Республикаси Бош

вазири, унинг ўринбосарлари, вазирлар, давлат кўмиталарининг раисларидан иборат аъзолар

Ўзбекистон Республикаси Бош вазири – Вазирлар Маҳкамаси фаолиятини ташкил этади ва унга раҳбарлик қилади, унинг самарали ишлаши учун шахсан жавобгар бўлади, Вазирлар Маҳкамасининг мажлисларига раислик қилади, унинг қарорларини имзолайди, Ўзбекистон Республикаси Президентининг топшириғига биноан халқаро муносабатларда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси номидан иш кўради, Ўзбекистон Республикаси қонунларида, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишларида назарда тутилган бошқа вазифаларни бажаради. **Ижтимоий бошқарув** - бошқарувнинг асосий турларидан бири бўлиб, маълум бир инсонларнинг бошқаларига нисбатан ижтимоий аҳамиятли жараёнларни тартибга солиш ва ижтимоий тизимнинг ривожланишини таъминлаш мақсадида ахборот ёрдамида таъсир этишидир.

Давлат бошқаруви - давлатнинг ижтимоий муносабатларни тартибга солишга қаратилган мақсадга мувофиқ амалий таъсир этишидир.

Маъмурий-ҳуқуқий нормалар – маъмурий ҳуқуқ фани тизимининг бошланғич элементи бўлиб, давлат томонидан ўрнатиладиган ёки тасдиқланадиган ҳамда маъмурий-ҳуқуқий муносабатлар иштирокчиларининг хулқ-атворини (хатти-ҳаракатини) белгилаб берадиган қоидалардир.

Маъмурий-ҳуқуқий институтлар – маъмурий ҳуқуқ фани тизимининг алоҳида гуруҳи бўлиб, у ижтимоий муносабатларнинг муайян турини тартибга солади. Одатда, маъмурий-ҳуқуқий институтлар – маъмурий-ҳуқуқий нормаларнинг унча катта бўлмаган барқарор гуруҳи бўлиб, ижтимоий муносабатларнинг маълум бир турини тартибга солишга қаратилади.

Давлат хизматчилари - ҳуқуқнинг индивидуал субъектларидан иборат бўлган ижтимоий гуруҳ бўлиб, маълум бир ҳақ эвазига давлат органларининг вазифа ва функцияларини амалга оширадилар.

Давлат механизми - давлат органлари ва бошқа ташкилотларининг давлат ҳокимиятини, вазифа ва функцияларини амалга оширишнинг яхлит иерархик, яъни бўйсинувга асосланган тизимидир.

Бошқарув акти – бу бошқарув қарорларининг ҳуқуқий кўриниши бўлиб, маъмурий ҳуқуқнинг тегишли субъекти (ижро ҳокимияти органи, корхона ва муассаса маъмурияти, мансабдор шахс) томонидан бир томонлама тартибда эркин ифодалаш актидир; қонунчиликда кўрсатилган шаклга эга бўлган ва ижро ҳокимияти соҳасида вазифа ва функцияларнинг амалга оширилишини таъминлаш мақсадида маъмурий-ҳуқуқий нормаларни

ўрнатиш ҳамда маъмурий-ҳуқуқий муносабатларни вужудга келтириш, ўзгартириш ва бекор қилишга қаратилган актдир.

Маъмурий-ҳуқуқий шартнома – бу маъмурий-процессуал жараённинг бир кўриниши бўлиб, ўзининг моддий қисми (мазмуни)га эга. Амалдаги қонунчиликда унинг айнан процессуал қисмини ривожлантириш, долзарб масалалардан бири ҳисобланади.

Бошқарув усули – давлат бошқаруви фаолиятининг мақсадларига эришиш, вазифаларини бажариш ва функцияларини амалга ошириш учун фойдаланиладиган ҳуқуқий воситалар ҳисобланади.

Маъмурий усуллар - бошқарув субъектининг объектга (фуқароларга, юридик шахслар, давлат хизматчиларига) бир томонлама тартибда давлат-ҳокимият таъсирини кўрсатиши орқали ифодаланади.

Маъмурий-ҳуқуқий мажбурлов – бу ҳуқуқий мажбурловнинг алоҳида тури бўлиб, ҳуқуққа хилоф қилмишга нисбатан оммавий ҳокимият субъектлари томонидан маъмурий ҳуқуқ нормаларида назарда тутилган мажбурлов чораларининг қўлланилишидир.

Маъмурий огоҳлантирув чоралари – мажбурийлик хусусиятига эга бўлган чоралар бўлиб, давлат бошқаруви соҳасида жамоат тартиби ва хавфсизлигини ҳамда бошқа зарарли оқибатларни келтириб чиқариши мумкин бўлган ҳуқуқбузарликларни огоҳлантириш мақсадида қўлланилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Каримов И.А. Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида. – Т.: Ўзбекистон. 1995 йил. – 269 б.
2. Каримов И.А. Ўзбекистон буюк келажак сари. – Т.: Ўзбекистон. 1995 йил. – 686 б.
3. Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. Т.1. – Т.: "Ўзбекистон", 1996. – 364 б.
4. Каримов И.А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. Т.2. – Т.: "Ўзбекистон", 1996. – 380 б.
5. Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. Т.3. – Т.: "Ўзбекистон", 1996. – 366 б.
6. Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлида. Т.4. – Т.: "Ўзбекистон", 1996. – 349 б.
7. Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш – давр талаби. Т.5. – Т.: "Ўзбекистон", 1997. – 384 б.
8. Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т.6. – Т.: "Ўзбекистон", 1998. – 429 б.
9. Каримов И.А. Биз келажакимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. Т.7 - Т.: "Ўзбекистон", 1999. – 410 б.
10. Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт – пировард мақсадимиз. Т.8. – Т.: "Ўзбекистон", 2000. – 528 б.
11. Каримов И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз маъсулмиз. Т.9. – Т.: "Ўзбекистон", 2001. – 432 б.
12. Каримов И.А. Хавфсизлик ва тинчлик учун курашмоқ керак. Т.10. – Т.: "Ўзбекистон", 2002. – 432 б.
13. Каримов И.А. Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё билан ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: "Ўзбекистон", 2003. – 320 б.
14. Каримов И.А. Тинчлик ва хавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжиҳатлигимиз ва қатъий иродаимизга боғлиқ. Т.12. – Т.: "Ўзбекистон", 2003. – 400 б.
15. Каримов И.А. Ўзбекистон халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. Т.13. – Т.: "Ўзбекистон", 2003. – 448 б.
16. Каримов И.А. Инсон, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари – олий қадрият. Т.14. – Т.: "Ўзбекистон", 2003. – 280 б.
17. Каримов И.А. Асосий мақсадимиз-юртимизда эркин ва обод, фаровон ҳаёт барпо этиш йўлини қатъият билан давом эттиришдир/ Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 15 йиллигига бағишланган тантанали йиғилишдаги маърузаси, 2007 йил 7 декабр./-Т.: "Ўзбекистон", 2007. -54 б.
18. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг 16 йиллик мустақил тараққиёт йўли. / Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси, Вазирлар Маҳкамаси ва Президент Девонининг Республикамиз мустақиллигининг 16 йиллигига бағишланган қўшма мажлисидаги маърузаси./-Т.: "Ўзбекистон", 2007. -48 б.

19. Каримов И.А. Юксак маънавият-енгилмас куч. –Т.: “Маънавият”, 2008. – 176 б.
20. Каримов И.А. Энг асосий мезон – ҳаёт ҳақиқатини акс эттириш. –Т.: “Ўзбекистон”, 2009. – 24 б.
21. Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари.-Т.: Ўзбекистон, 2009.-56 б.
22. Каримов И.А. Ўзбекистон Конституцияси – биз учун демократик тараққиёт йўлида ва фуқаролик жамияти барпо этишда мустаҳкам пойдевордир. // Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг 17 йиллигига бағишланган тантанали маросимидаги маърузаси. // Халқ сўзи, № 237 (4900). 2009 йил 6 декабр.
23. Каримов И.А. Мамлакатимизни модернизация қилиш ва кучли фуқаролик жамияти барпо этиш – устувор мақсадимиздир. // Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатнинг кўшма мажлисидаги маърузаси. // Халқ сўзи, № 19 (4934). 2010 йил 28 январ.
24. Каримов И.А. Асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир”. // Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг 2009 йилнинг асосий якунлари ва 2010 йилда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. // Халқ сўзи, № 21 (4936). 2010 йил 30 январ.
25. Каримов И.А. Ҳамкорлик, таррақиёт ва хавфсизликни таъминлаш йўлидан.// Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг БМТ нинг Саммити Мингйиллик ривожланиш мақсадларига бағишланган ялпи мажлисидаги нутқи. Халқ сўзи, 2010 йил 22 сентябр.
26. Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2010. – 56 б.
27. Каримов И.А. Мамлакатимизни модернизация қилиш йўлини изчил давом эттириш – тараққиётимизнинг муҳим омили. // Президент И.А.Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг 18 йиллигига бағишланган тантанали маросимидаги маърузаси. Халқ сўзи, 2010 йил 9 декабр.
28. Каримов И.А. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг Коллектив хавфсизлик шартномаси ташкилоти (ОДКБ) Коллектив хавфсизлик кенгашининг мажлисида сўзлаган нутқи. 2010 йил 13 декабр. Халқ сўзи, 2010 йил 13 декабр.
29. Каримов И.А. Барча режа ва дастурларимиз Ватанимиз тараққиётини юксалтириш, халқимиз фаровонлигини оширишга хизмат қилади. Президент Ислон Каримовнинг 2010 йилда мамлакатимизни

- ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2011 йилга мўлжалланган энг муҳим устувор йўналишларга бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. 2011 йил 21 январь. Халқ сўзи, 2011 йил 22 январь.
30. Karimov I.A. Jahon inqirozining oqibatlarini yengish, mamlakatimizni modernizatsiya qilish va taraqqiy topgan davlatlar darajasiga ko'tarish sari. –Т.: “O'zbekiston”, 2010, -Т. 18. -280 б.
 31. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида / И.А. Каримов. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011. – 440 бет.
 32. Каримов И.А. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислom Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг йигирма бир йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги табрик сўзи. 2012 йил 31 августдаги нутқи.// Халқ сўзи, 2012 йил 1 сентябрдаги сони.
 33. Каримов И. “Тарихий хотира ва инсон омили – буюк келажакимизнинг гаровидир”. –Т.: “Ўзбекистон”, 2012
 34. Каримов И. Ўзбекистон эришган ютуқ ва марралар – биз танлаган ислохотлар йўлининг тасдиғидир. Т. 22. – Т.: “Ўзбекистон”, 2014. – 368 б.
 35. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning mustaqil davlatlar hamdo'stligi davlat rahbarlari kengashining majlisidagi nutqi, 13.10.2014/www.press-service.uz
 36. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning Shanxay hamkorlik tashkilotiga a'zo mamlakatlar davlat rahbarlari kengashining kengaytirilgan majlisidagi nutqi, 12.09.2014/ www.press-service.uz
Президент Ислom Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг биринчи ташкилий йиғилишидаги нутқи. Халқ сўзи. 2015 йил 13 январь, № 7 (6190).
Президент Ислom Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг биринчи мажлисидаги нутқи. Халқ сўзи. 2015 йил 23 январь, № 15 (6198).
Президент Ислom Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузаси. Халқ сўзи. 2015 йил 24 январь, № 16 (6199).
 37. Каримов И.А. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажак йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир. – Т.: “Ўзбекистон”, 2015. – 243 б.

2. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар:

1. Конституция Республики Узбекистан. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. Мустақиллик декларацияси./ Инсон ҳуқуқлари. -Т.: Ўзбекистон, 1997.Б.260.
3. Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги тўғрисидаги 1991 йил 31 август кундаги Қонуни./ Инсон ҳуқуқлари. - Т.: Ўзбекистон, 1997.Б.260.
4. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. www.lex.uz
5. “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Сенати тўғрисида”ги

- Ўзбекистон Республикаси 12.12.2002 й. 432-ИИ-сон Қонуни билан тасдиқланган. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Ахборотномаси 2002 й. 12-сон, 213-модда // Ўзбекистон Республикаси 25.04.2003 й. 482-ИИ-сонли Қонун билан ўзгартиришлар киритилган // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Ахборотномаси 2002- й. 5-сон, 67-модда
6. “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг регламенти тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси 29.08.2003 й. 522-ИИ-сон Қонуни билан тасдиқланган. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Ахборотномаси 2003 й. 9-10-сон, 136-модда
 7. “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси депутатининг ва Сенати аъзосининг мақоми тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси 02.12.2004 й. 704-ИИ Қонуни билан тасдиқланган // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Ахборотномаси 2004 й
 8. “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Ахборотномаси 2002 й. 12-сон, 215-модда.
 9. “Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар кенгашларига сайлов тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш ҳақида”ги Ўзбекистон Республикаси 29.08.2003 й. 520-ИИ-сон Қонуни билан тасдиқланган. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Ахборотномаси 2003 й. 9-10-сон, 134-модда
 10. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг регламенти тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси 29.08.2003 й. 523-ИИ-сон Қонуни билан тасдиқланган. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Ахборотномаси 2003 й. 9-10-сон, 137-модда
 11. “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида”ги (Янги таҳрири) Ўзбекистон Республикаси 29.08.2003 й. 518-ИИ-сон Қонуни билан тасдиқланган. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Ахборотномаси 2003 й. 9-10-сон, 132-модда
 12. “Референдум яқунлари ҳамда давлат ҳокимияти ташкил этилишининг асосий принциплари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси 04.04.2002 й. 350-ИИ-сон Қонуни билан тасдиқланган. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Ахборотномаси 2002 й. 4-5-сон, 60-модда
 13. Ўзбекистон Республикасининг референдуми тўғрисида”ги (Янги таҳрири) Ўзбекистон Республикаси 30.08.2001 й. 265-ИИ-сон Қонуни билан тасдиқланган. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Ахборотномаси 2001 й. 9-10-сон, 176-модда // Ўзбекистон Республикаси 03.12.2004 й. 714-ИИ-сон Қонун билан ўзгартиришлар киритилган
 14. “Халқ депутатлари маҳаллий кенгаши депутатини, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси депутатини ва Сенати аъзосини чақириб олиш тўғрисида”ги қонун. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг ахборотномаси. –2005. – №1. – 12- модда.

15. “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (омбудсман) тўғрисида”ги (Янги таҳрири) Ўзбекистон Республикаси 27.08.2004 й. 669-ИИ Қонуни билан тасдиқланган
16. Ўзбекистон Республикаси “Давлат бошқарувини янгилаш ва янада демократлаштириш, ҳамда мамлакатни модернизация қилишда сиёсий партияларнинг ролини кучайтириш тўғрисида”ги Конституциявий қонуни// Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2007.- №15.- 151-модда.
17. Сайлов тўғрисидаги қонун ҳужжатлари такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонунларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақидаги” Ўзбекистон Республикаси Қонуни. Халқ сўзи. 2008 йил 27 декабрь
18. “Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тўғрисида”ги (Янги таҳрири) Ўзбекистон Республикаси 29.08.2003 й. 524-П-сон Қонуни билан тасдиқланган. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Ахборотномаси 2003 й. 9-10-сон, 138-модда
19. Ўзбекистон Республикасининг ташқи сиёсий фаолияти концепцияси тўғрисидаги Қонуни. Ведомости Олий Мажлиса Республик Узбекистан 2012, №9/1 (1437, ст.239).
20. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари тўғрисидаги Қонуни./ Ўзбекистон янги қонунлари.-Т.: Адолат,1996.-Б.224.
21. Чет эл инвестициялари ва чет эллик инвесторлар фаолиятининг кафолатлари тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Қонуни./ Ўзбекистон янги қонунлари.-Т.: Адолат,1995.-Б.336.
22. Олий Мажлиснинг инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (омбудсман) тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Қонуни./ Ўзбекистон янги қонунлари.-Т.: Адолат, 1997.-192-бет.
23. Инсон ҳуқуқлари Умумжаҳон декларацияси./ Инсон ҳуқуқлари.-Т.: Ўзбекистон,1997.Б.260.
24. Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги Халқаро Пакт./Инсон ҳуқуқлари.-Т.: Ўзбекистон,1997.Б.260.
25. Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги Пакт./ Инсон ҳуқуқлари.-Т.: Ўзбекистон,1997.Б.260.
26. Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги Пактга факультатив Протокол./ Инсон ҳуқуқлари.-Т.: Ўзбекистон,1997.Б.260.
27. Узбекистон Республикаси халқаро шартномалари тўплами 2004-2015//http://www.lex.uz/ru/pact_collection/1184/
28. Ўзбекистон Республикасининг Халқаро Валюта фонди, реконструкциялаш ва ривожланиш халқаро банки, Ривожланиш халқаро ассоциацияси, халқаро молия корпорацияси, кўптомонлама сармоя ажратишни кафолатовчи агентлик аъзолиги тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Қонуни./ Ўзбекистон янги қонунлари.Т.: Адолат,1993.-Б.248.
29. Международные конвенции по защите прав человека и борьбе с преступностью: Сборник международных документов/ Сост.

- Ю.С.Пулатов. - Ташкент: ИПК «Шарк», 1995. - 436 с. - (Серия: Сравнительное правоведение. Выпуск. 1. Том 5).
30. Права человека: Единство общечеловеческого и национального: Сборник международных договоров и Законов Республики Узбекистан: Том 1/ Сост. А.Х.Саидов. - Ташкент: ИПК «Шарк», 1995. - 474 с. - (Серия: Сравнительное правоведение. Том 3).
 31. Узбекистан и международные договора по правам человека: Сборник международных договоров по правам человека, к которым присоединилась Республика Узбекистан/ Национальный Центр Республики Узбекистан по Правам Человека. -Т.: Адолат.1998. - 624 с.
 32. БМТ Низоми ва Халқаро Суд Статути –Т.: БМТнинг Ўзбекистондаги ахборот маркази, 2002. 85 б.
 33. Европада Хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилотининг инсонийлик мезонлари бўйича хужжатлари./ Масъул муҳаррир: А.Х.Саидов- ю.ф.д., проф.-Т.: Инсон ҳуқуқлари бўйича ЎзР.Миллий Маркази, 2005.-168 б.
 34. Действующее международное право. Составители – Колосов Ю.М. и Кривчикова Э.С., тт 1-3, М., 1996-1997.
 35. Международное публичное право. Сборник документов. Т. 1. - М.: БЕК, 1996.
 36. Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Китайской Народной Республики о создании Узбекско-Китайского межправительственного комитета по сотрудничеству. Сборник международных договоров Республики Узбекистан, 2011 г., № 3-4
 37. Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Китайской Народной Республики о поощрении и защите инвестиций. Сборник международных договоров Республики Узбекистан, 2011 г., № 3-4.
 38. Соглашение по Торговому и Экономическому Сотрудничеству между Швейцарской Конфедерацией и Республикой Узбекистан. www.lex.uz

Асосий адабиётлар

1. Қаюмов Р.Қ. Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий ҳуқуқи. Дарслик. – Т.: ИИВ Академияси, 1997. – 400 б.
2. Таджихонов У. ва бошқалар. Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий ҳуқуқи. Дарслик.Т.: Шарқ.- 532 б.
3. Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий ҳуқуқи. Муаллифлар жамоаси. Дарслик.Т.: Молия.- 2002 -645 б.
4. Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий ҳуқуқи. Муаллифлар жамоаси. Дарслик.Т.: Т.Д.Ю.И.- 2005 545 б.
5. Енгибарян Р.В., Тадевосян Э.В. Конституционное право. М.: Юристъ, 2002.-188 с.
6. Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право России: Учебник. М.,- 2005.-213 с.
7. Ўзбекистон Республикаси Конституциясини ўрганиш курси:

- Магистратуранинг ноюридик ихтисосликлари учун ўқув кўлланма. Жамоа (Қаюмов Р.Қ., Мирҳамидов М.М., Тўлаганов А., Хусанов О.Т., Ҳотамов У.Ж. – Т.: Ўзбекистон, 2001. – 239 б.
8. Ўзбекистон Республикаси Конституциясини ўрганиш: бакалавриятнинг ноюридик йўналишлари учун ўқув кўлланма. Жамоа. – Т.: Ўзбекистон, 2001. – 463 б.
 9. Ўзбекистон Республикасининг конституциявий ҳуқуқи фанига схемали ўқув-методик кўлланма/ Сўз боши А.А.Азизхўжаев; Тузувчилар: О.Хусанов, Х.Азизов ва бошқ. –Т.: Шарқ, 2001. –128 б.
 10. Erkin Hojiyev, To'qin Hojiyev. Ma'muriy huquq. Darslik. – Т.: “Fan va texnologiya”, 2008. – 608 б.
 11. Алимов Х.Р. Маъмурий ҳуқуқ. Дарслик. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 1995.— 203 б.
 12. Алимов Х.Р., Соловьева Л.И. и др. Административное право Республики Узбекистан. Учебник для юридических вузов. - Т.: Адолат, 1998. – 484 с.
 13. Алимов Х.Р., Махмудов А.А., Исмоилов Н.Т. Маъмурий ҳуқуқ. Дарслик. 2-нашр. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2003.— 367 б.
 14. Козлов Ю.М. Административное право: Учебное пособие. М.: Юристъ, 2003. – 318 с.
 15. Хамедов И. Административное право. Учебник. - Т.: УМЭД, 2004. – 234 с.
 16. Саидов А.Х. Халқаро ҳуқуқ. Дарслик. – Т.: ТДЮИ. – Б. 325.
 17. Одилқориев Х.Т., Очилов Б.З. Ҳозирги замон халқаро ҳуқуқи. Дарслик. – Т. ЖИДУ. – Б. 554.
 18. Международное публичное право/ под ред. Х.Т. Адилкариева Т.: ТГЮИ 2002, 2003.
 19. Международное публичное право/ под ред. К.А. Бекашева. - М.: ПБОЮЛ
 20. Лукашук И.И. Международное право.(Общая часть)- М.: Велби, 2010.
 21. Лукашук И.И. Международное право.(Особенная часть)- М.: Велби, 2010
 22. Международное право/ под ред. М.Ю. Колосова и др. - М.: Международные отношения
 23. Международное право /под ред. Е.Т. Усенко.- М.: Юрист, 2005.
 24. Бирюков П.Н. Международное право.- М.: Юрист, 1998.
 25. Шумилов В.М. Международное право,- М.:Проспект.: 2010
 26. Куртис Ф.Дж. Добблер. Изучение международного права прав человека. – Т.: ТГЮИ. 2004.
 27. Багуславский М.М. Международное экономическое права. – М. 1986.
 28. Вельяминов Г.М. Основа международного экономического права. – М. 2004.
 29. Юлдашева Г. Гафурова Н. Борсиева З. “Инсон ҳуқуқлари”. Дарслик. – Т.: 2014.
 30. Юлдашева Г. Гафурова Н. Борсиева З. “Права человека”. Учебник. – Т.: 2014.

Кўшимча адабиётлар

1. Адилкариев Х.Т. Законотворческий процесс в Республике Узбекистан: вопросы теории и практики- Т., 1995. -154 с.

2. Азизхўжаев А.А. Мустақил Ўзбекистонда давлат қурилишининг долзарб муаммолар. – Т.: “Мулоқот” № 3. 1993. 3-6 б.
3. Жаҳон Конституциялари (Жаҳон давлатлари Конституциялари тўплами, 1–жилд). Тузувчилар: У.Тожиқонов, А.Х.Саидов. Т. Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2001 . -457 б
4. Исламов З.М. Общество, государство, право- Т.: «Адолат», 1997.-148 с.
5. Хожиев Э. Конституция ва Ўзбекистон Республикаси маъмурий ҳудудий тузилиши. // Илмий-оммабоп рисола. – Т.:ТДЮИ, 2005. – 24 б.
6. Хожиев Э. Давлат бошқаруви. Илмий-оммабоп рисола. – Т.: ТДЮИ, 2006.—288 б.
7. Юлдашева Г. Трансформация международно-правовых норм в национальное законодательство. //Давлат ва ҳуқуқ.- 2001. -№3.-Б.70-71.
8. Умарахунов И.М. Ўзбекистон Республикасининг халқаро қонунчиликдаги иштироки//Международные отношения.-2001.-№1.-Б.52-54.
9. Умарахунов И.М. Развитие права международных договоров в Республике Узбекистан. //Ж.- Международные отношения.-2002.-.№2.-С. 59-63.
10. Умарахунов Э. Современное развитие права международных договоров в Республике Узбекистан//Давлат ва ҳуқуқ. -2003. №2.С.65-69.
11. Юлдашева Г. Некоторые вопросы теории имплементации международно правовых норм по правам человека национальное законодательство// Общественные Науки в Узбекистане.- № 9-10.- 1999.- С. 32-36.
12. Юлдашева Г. Гафурова Н. Борсиева З. “Право международных организаций” человека”. Учеб. пособие. – Т.: ТДЮИ, 2013.

Электрон таълим ресурслари

1. Ўзбекистон Республикаси давлат сайти: www.gov.uz
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти асарлари: www.press-service.uz/rus/knigi/
3. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси сайти: www.parliament.gov.uz
4. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати сайти: www.senate.gov.uz
5. Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги сайти. www.mfa.uz
6. БМТ сайти: www.un.org
7. Халқаро шартномалар сайти: www.untreaty.un.org.
8. Халқаро ҳуқуқ Комиссияси сайти: www.un.org/law/ilc
9. БМТнинг Халқаро суди сайти: www.icj-cij.org
10. <http://www.lex.uz>
11. <http://www.senat.uz>
12. <http://www.gov.uz>